

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การศึกษา “การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการจัดการเขตพื้นที่เตรียมประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติ” ของชุมชนตำบลแม่ทา ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่เตรียมประกาศอุทยานแม่ตะไคร้ ซึ่งครอบคลุมทั้งหมด 7 หมู่บ้าน ผู้วิจัยขอเสนอผลการศึกษารั้งนี้ เป็น 6 ตอน คือ

4.1 บริบทชุมชน

4.2 ระดับความรู้ความเข้าใจของประชาชนต่อกระบวนการจัดการเขตพื้นที่เตรียมประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติ

4.2.1 ระดับความรู้ความเข้าใจต่อกระบวนการจัดตั้งพื้นที่เป็นอุทยานแห่งชาติของประชาชนในพื้นที่

4.2.2 ระดับความรู้ความเข้าใจต่อกระบวนการจัดตั้งพื้นที่อุทยานแห่งชาติของเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น

4.2.3 ระดับความรู้ความเข้าใจต่อกระบวนการจัดตั้งพื้นที่อุทยานแห่งชาติของนักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการร้านค้า

4.3 ปัจจัยที่มีผลต่อความรู้ความเข้าใจต่อกระบวนการจัดตั้งพื้นที่อุทยานแห่งชาติ

4.4 ระดับการในการมีส่วนร่วมของประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการเขตพื้นที่เตรียมประกาศอุทยานแห่งชาติ

4.4.1 ระดับการในการมีส่วนร่วมในการจัดการเขตพื้นที่เตรียมประกาศอุทยานแห่งชาติ

4.4.2 ความต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในเขตพื้นที่เตรียมประกาศ อุทยานแห่งชาติ

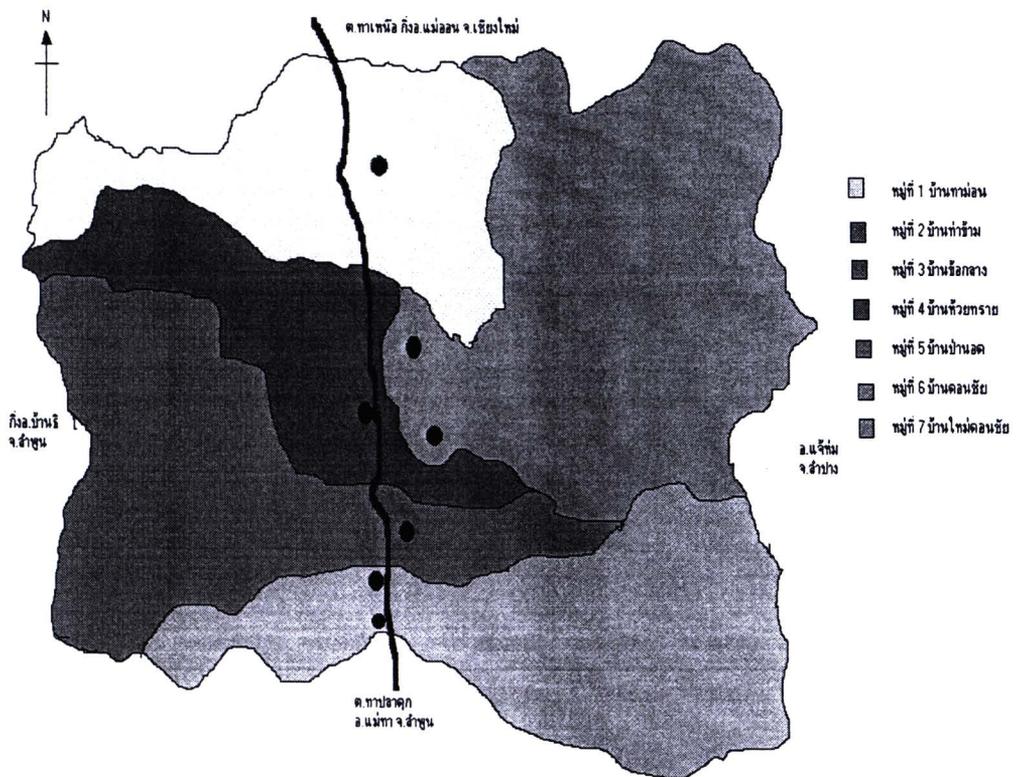
4.4.3 การเปิดโอกาสในการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในเขตพื้นที่เตรียมประกาศ อุทยานแห่งชาติ

4.5 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติและเชิงนโยบายแก่รัฐที่ให้โอกาสประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการเขตพื้นที่เตรียมประกาศอุทยานแห่งชาติ

4.1 บริบทชุมชน

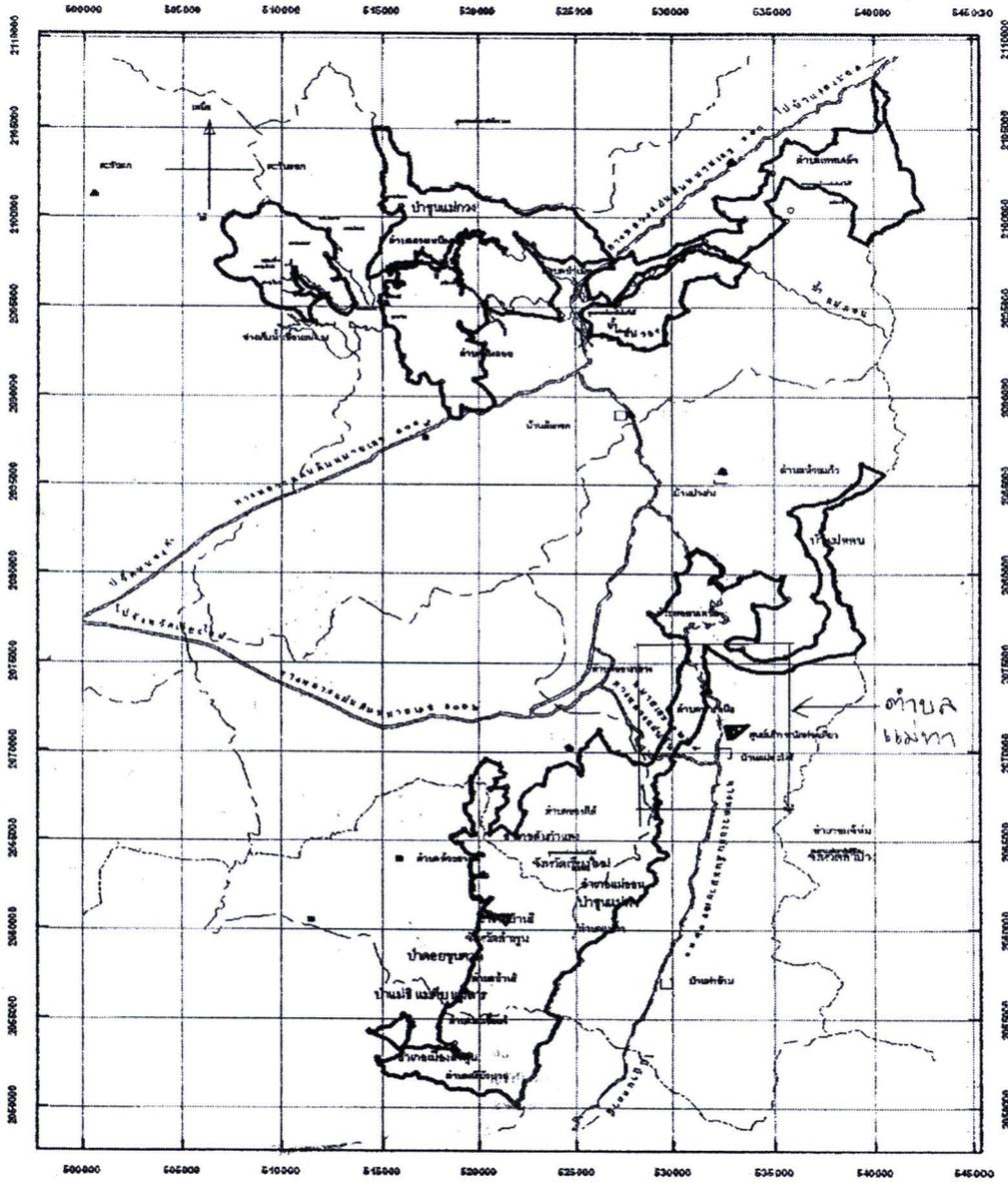
ชุมชนตำบลแม่ทาตั้งอยู่ในแอ่งที่ราบขนาดเล็กตามที่ราบลุ่มน้ำแม่ทา ยาวตามแนวเหนือใต้ เว้าห่างตามแนวลำห้วย เป็นตำบลที่อยู่ห่างไกลจากอำเภอเมืองเชียงใหม่ ประมาณ 75 กิโลเมตร พื้นที่ประมาณ 80 % เป็นพื้นที่ หุบเขาที่ล้อมรอบด้วยภูเขา มีความสูงจากระดับน้ำทะเล โดยเฉลี่ย ประมาณ 500 เมตร เป็นที่ตั้งของป่าต้นน้ำที่ให้กำเนิดลำห้วยเล็กๆ จำนวนมากไหลไปรวมกันเป็น ลำน้ำสำคัญของพื้นที่บริเวณนี้ คือ น้ำแม่ทา ไหลผ่านตำบลทาเหนือ ตำบลแม่ทา และผ่านเขต จังหวัดลำพูน ไปรวมกับแม่น้ำปิง รวมระยะทางประมาณ 95 กิโลเมตร พื้นที่โดยรวมมีภูเขา ล้อมรอบอาณาเขตของตำบลแม่ทา มีดังนี้

ทิศตะวันออก	ติดกับ	ตำบลบ้านเอื้อม	อำเภอห้างฉัตร	จังหวัดลำปาง
		ตำบลทุ่งกว๋าว	อำเภอแจ้ห่ม	จังหวัดลำปาง
ทิศตะวันตก	ติดกับ	ตำบลห้วยยาบ	กิ่งอ.บ้านธิ	จังหวัดลำพูน
ทิศเหนือ	ติดกับ	ตำบลทาเหนือ	อำเภอแม่อน	จังหวัดเชียงใหม่
ทิศใต้	ติดกับ	ตำบลทาปลาตุก	อำเภอแม่ทา	จังหวัดลำพูน

แผนภาพ 4.1 แผนที่แสดงที่ตั้ง-อาณาเขตของชุมชนตำบลแม่ทา

อุทยานแห่งชาติแม่ตะไคร้

- สัญลักษณ์**
- แนวอุทยานแห่งชาติ
  - คลอง หนอง
  - ทางหลวงแผ่นดิน
  - ทางหลวงชนบท
  - ที่ทำการสำนักงานอุทยานแห่งชาติ
  - ▲ ที่ทำการหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติ

ข้อมูลแผนที่
 ระบบพิกัดฉากแผนที่ Indian 1975 UTM ZONE 47
 มาตรฐาน 1:300,000

Scale ภาคฯ ส่วน 1:300,000

ADJOINING SHEETS
 สำหรับบริเวณภาคใต้

4847 III	4847 II
4846 IV	4846 I
4846 III	4846 II

จัดทำโดย
 ส่วนรังวัดแนวเขตดินป่าไม้
 สำนักพิทักษ์แนวเขตมหานทีที่อนุรักษ์
 กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

หมายเหตุ: ในบางภาพแสดงพื้นที่ป่าไม้ได้แก่ ฉากการตรวจรอบใหญ่ได้แก่: เขตจังหวัดเชียงใหม่, ไม้จากภาคใต้มีขนาดประมาณ: กรมการสำรวจทางอากาศแห่งชาติ

แผนภาพ 4.2 แผนที่แสดงอาณาเขตอุทยานแห่งชาติแม่ตะไคร้

ซึ่งลักษณะภูมิประเทศของชุมชนตำบลแม่ทามีลักษณะของภูมิประเทศเป็นแบบลูกคลื่นลอนลาด ชนิดหินที่พบมี 3 ชนิดใหญ่ๆ คือ หินตะกอนส่วนใหญ่พบในหุบเขา และบริเวณลุ่มน้ำแม่บอน หินตะกอนยุคคาร์บอนิเฟอรัส ส่วนใหญ่พบบริเวณลุ่มน้ำแม่ปงกา ส่วนหินอัคนีพบในบริเวณภูเขา และพบบริเวณห้วยน้ำขุ่น ห้วยแม่ละ และ ห้วยทราย ส่วนดินมีลักษณะเป็นร่วน และร่วนปนทราย และดินเหนียว ในที่ราบหุบเขา (กรมพัฒนาที่ดิน 2536)

พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบเชิงเขา พื้นดินร่วนปนทรายเหมาะสำหรับเพาะปลูกพืชผัก ผลไม้ ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพทางการเกษตรเช่นปลูกข้าวโพด ทำสวนลำไย มะม่วง เลี้ยงวัว อุตสาหกรรมในครอบครัวซึ่งแปรรูปจากผลผลิตการเกษตรซึ่งมีรายได้ไม่มากเท่าที่ควร ยังมีความต้องการแก้ไขปัญหาด้านโครงสร้างพื้นฐานอีกมากเพื่อให้คุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตพื้นที่เป็นไปในทางที่ดีขึ้น

เป็นพื้นที่ป่าไม้รวม	79.9 ตารางกิโลเมตร	หรือประมาณ	49,937.5 ไร่
พื้นที่ทำกินรวม	22.2 ตารางกิโลเมตร	หรือประมาณ	13,875 ไร่
พื้นที่อยู่อาศัย	5.9 ตารางกิโลเมตร	หรือประมาณ	3,687.5 ไร่
รวมพื้นที่ทั้งหมด	108 ตารางกิโลเมตร	หรือประมาณ	67,500 ไร่

การติดต่อโลกภายนอกต้องเดินด้วยเท้า เช่นว่าไปเชียงใหม่ต้องเดินด้วยเท้าลัดเลาะป่า 2 คืน 3 วัน ไปเวียงละกอนนครเขลาง (ลำปาง) ก็เช่นกันใช้เวลาเดินทาง 2 คืน 3 วัน การติดต่อของคนสมัยอดีตเพื่อซื้อสินค้ามาบริโภค เช่นเกลือหรือสิ่งที่ไม่มีในชุมชน โดยในอดีตไม่มีถนนลาดยางเหมือนเช่นปัจจุบัน รถยนต์ไม่มี จะไปไหนมาไหนก็เดินด้วยเท้า สถานีอนามัยไม่มี ผู้ที่เจ็บไข้ได้ป่วยก็อาศัยสมุนไพรในป่า ช่วยประทังชีวิต ไม่มีโรงพยาบาล ไฟฟ้า น้ำประปาไม่มี

ในปัจจุบัน การเดินทางเข้าพื้นที่สามารถเข้าได้ 2 ทางคือ เข้าได้ทางอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ระยะทาง 35 กิโลเมตร ไปถึงที่ทำการอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่และเข้าได้ทางตำบลทาบลาดุก อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน ระยะทาง 23 กิโลเมตร ถึงอำเภอแม่ทาจังหวัดลำพูน

ชุมชนตำบลแม่ทา สันนิษฐานว่าอพยพมาเมื่อปี พ.ศ. 2186 มีชนเผ่าต่างๆ เช่น ลัวะขุนคอง อพยพมาจากเมืองเชียงใหม่ แถบบริเวณแจ่งหัวริน เนื่องจากการหลีกเลี่ยงการเก็บภาษี 4 บาท ในขณะนั้น ต่อมา มีชาวเชียงแสน (เชียงราย) หนีผ่านศึกหัวเมืองเข้าแม่หนึ่งล่องลงมาถึงห้วยแม่บอนมาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ บ้านป่าหมาก (บ้านหัวทุ่ง) 11 ครัวเรือน มีพระติดตามมา 1 รูป อยู่ได้ประมาณ 2 ปี มีชาวละกอนหนีศึกจากเมืองเขลางค์นคร (ลำปาง) มาอีก 9 ครอบครัวยู่รวมกันสัญชาติเป็นขมุเมมร เป็นกลุ่มที่มาทีหลัง

สมัยนั้นมีการตั้งกำแพงป้อมปราการตนเอง ต่อมาก็มีอาญาเจ้าข่มเหงโดยไม่เป็นธรรม ปุ๋นน้อยจุมปูเป็นหัวหน้านำมาตั้งรากฐานที่บ้าน โห้งป่าหมาก และมีคนมาอยู่อาศัยเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เป็นบ้านหัวทุ่ง บ้านค้อกลาง บ้านท่าข้าม บ้านโห้ง บ้านขามเบ็ญ บ้านห้วยทราย บ้านป่านอด บ้านม่อน บ้านดอนชัย มีหลากหลายมากขึ้น มีการทำบุญทางศาสนาด้วยกันอยู่กันอย่างมีความสุข ทำไร่ทำสวนกินกันเอง พอคนหลายครอบครัวหลายหมู่บ้านมากขึ้น ทางบ้านป่านอด บ้านดอนชัยก็มีคนเผ่าลื้อ ของเข้ามาอยู่อาศัยเพิ่มขึ้นก็ทราบถึงหูเจ้าหลวงลำพูนก็ใช้ให้ท้าวขุนเมืองลำพูนให้มาโน้มน้าวให้เข้าส่วยเจ้าลำพูนก็ตั้งท้าวขุนมาปกครองมีท้าวเดจา ท้าวเมธา ท้าวใจ ปกครองโดยราชาธิปไตยเมื่อมีการรวมหัวเมืองเป็นประเทศไทยขึ้นมา (ประเทศสยาม) ก็ยกเลิกท้าวขุน ตั้งผู้ใหญ่บ้าน กำนันขึ้น ประชาชนก็ขอมาสังกัดอยู่ในเมืองเชียงใหม่ เพราะไปประชุมทางแขวงสะดวกกว่า มีที่พักค้างคืนจากบ้านญาติ เช่น บ้านป่าคิง บ้านแม่ผาแหน บ้านปง (ตำบลออนใต้) ตั้งแขวงอยู่ที่บ้านป่าไผ่ชื่อแขวงแม่ออน กิ่งอำเภอสันกำแพง ถ้าหากอยู่ในเขตลำพูนไปประชุมที่แขวงป่าซางไม่สะดวกเพราะระยะทางไกลไม่มีที่พักค้างคืนเพราะ ไม่มีบ้านญาติ จากนั้นเมื่ออยู่ในเขตอำเภอสันกำแพงก็เป็นตำบลแม่ทาจนถึงปัจจุบันนี้

ตำบลแม่ทาประกอบด้วย 7 หมู่บ้าน มีประชากรรวม 4,865 คน จาก 1,359 ครัวเรือน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตร โดยทำนา ทำสวนและทำไร่ มีพื้นที่ถือครองโดยเฉลี่ยครอบครัวละ 3 ไร่ ชาวบ้านทำนาปีละครั้ง ผลผลิตเฉลี่ยปานกลาง ไร่ละประมาณ 500 กิโลกรัม การทำไร่ส่วนใหญ่ปลูกข้าวโพดฝักอ่อนแบบถือแรงกันทำรายได้หลักให้แก่ชาวบ้านโดยปลูกส่งโรงงานปีละ 5 ครั้งคือหน้าฝน 2 ครั้ง ในที่ดอน และหน้าแล้ง 3 ครั้งในที่ลุ่ม ส่วนการทำสวนชาวบ้านปลูกลำไย มะม่วง กลิ้ว มะขาม และขนุน สำหรับบริโภคและขายการเลี้ยงสัตว์ ชาวบ้านมีการเลี้ยงโคนม เลี้ยงวัวขุน วัวพื้นบ้าน และเลี้ยงหมู และเริ่มมีการทดลองเลี้ยงปลาหลังฤดูทำนา ส่วนการหัตถกรรมมีชาวบ้านส่วนหนึ่งตัดไม้ไผ่จากป่าใช้สอยมาสานตะกร้า และพัด ขายหลังฤดูเพาะปลูกงานนอกภาคเกษตรได้แก่ การรับจ้างทำงานอุตสาหกรรมในพื้นที่จังหวัดลำพูนและงานก่อสร้างในเขตอำเภอใกล้เคียงรายได้เฉลี่ยต่อคน/ปี คือ 34,862 บาท (ข้อมูล จปฐ.50) โดยมีข้อมูลด้านรายได้ดังนี้

- หมู่ที่ 1 รายได้เฉลี่ยของประชากร (ตามเกณฑ์จปฐ. ปี 2550) 34,007บาท/คน/ปี
- หมู่ที่ 2 รายได้เฉลี่ยของประชากร (ตามเกณฑ์ จปฐ. ปี 2550) 37,473 บาท/คน/ปี
- หมู่ที่ 3 รายได้เฉลี่ยของประชากร (ตามเกณฑ์ จปฐ. ปี 2550) 39,458 บาท/คน/ปี
- หมู่ที่ 4 รายได้เฉลี่ยของประชากร (ตามเกณฑ์ จปฐ. ปี 2550) 37,199 บาท/คน/ปี
- หมู่ที่ 5 รายได้เฉลี่ยของประชากร (ตามเกณฑ์ จปฐ. ปี 2550) 32,271 บาท/คน/ปี
- หมู่ที่ 6 รายได้เฉลี่ยของประชากร (ตามเกณฑ์ จปฐ. ปี 2550) 29,598 บาท/คน/ปี

หมู่ที่ 7 รายได้เฉลี่ยของประชากร (ตามเกณฑ์ จปฐ. ปี 2550) 34,033 บาท/คน/ปี

ตำบลแม่ทามิทั้งหมด 7 หมู่บ้าน มีประชากรทั้งหมด 1,576 ครัวเรือน จำนวน 4,922 คน แบ่งเป็นเพศหญิง 2,501 คน ประชากรเพศชาย 2,421 ซึ่งประชากรเพศชายและหญิงมีจำนวนใกล้เคียงกัน

ตาราง 4.1 ตารางแสดงจำนวนประชากรในแต่ละหมู่บ้านของตำบลแม่ทา

หมู่ที่	บ้าน	ครัวเรือน	ประชากรทั้งหมด	เพศชาย	เพศหญิง
1	ท่าม่อน	267	876	442	434
2	ท่าข้าม	220	794	417	377
3	ค้อกลาง	149	560	298	262
4	ห้วยทราย	318	1059	552	507
5	ป่าน้อย	152	472	245	227
6	ทาดอนไชย	292	559	262	297
7	ใหม่ดอนชัย	178	602	285	317
	รวม	1,576	4922	2501	2421

ข้อมูล: สถานีอนามัยตำบลแม่ทา

ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและกลุ่มชุมชน

ชุมชนมีความสัมพันธ์กันตั้งแต่สมัยเริ่มก่อตั้งชุมชน ซึ่งช่วงแรกชุมชนมีความสัมพันธ์กันในระบบเครือญาติ ช่วยเหลือซึ่งกันและ ต่อมาเมื่อชุมชนเริ่มมีการขยายชุมชนใหญ่ขึ้น และมีเริ่มมีการจัดการเรื่องระบบการปกครอง ซึ่งเป็นระบบอุปถัมภ์ระหว่างผู้นำกับลูกบ้านในเรื่องการปกครองดูแลด้านความเป็นอยู่ต่างๆ ต่อมาก็ได้เริ่มมีการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ ซึ่งจะมีเรื่องผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งมีระเบียบการจัดการของแต่ละกลุ่มไม่เหมือนกัน ทั้งที่เป็นระบบสัจจะ และระบบที่เป็นทางการที่มีเงื่อนไขซึ่งกันและกัน ซึ่งมีการดำเนินงานกันมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่เริ่มก่อตั้ง ซึ่งผลของการดำเนินกิจกรรมร่วมกันได้แก่ เกิดการช่วยเหลือสมาชิกภายในกลุ่มง่ายขึ้น มีสัจจะเป็นหลักประกัน สวัสดิการเสียชีวิต (ให้กับสมาชิก) สมาชิกได้เงินปันผลคืนมากกว่าแหล่งทุนอื่น การอาศัยความไว้วางใจเป็นสำคัญ ทำให้การจัดการง่ายขึ้นซึ่งกองทุนดังกล่าวหากสามารถบริหารไปได้ จะสามารถช่วยเหลือเด็กสมาชิกทั้งตำบลให้มีซึ่งกองทุนช่วยเหลือ

ดังกล่าวได้เกิดปัญหาของความขัดแย้งและการช่วยเหลือได้แก่ ความเข้าใจงานในกลุ่มและความเสถียรของสมาชิก ขาดทุนสนับสนุนจากภายนอก และวงเงินกู้ที่ให้สมาชิกลงไปประกอบอาชีพมีน้อย ทำให้ได้ผลผลิตน้อยไม่

สำหรับชุมชนตำบลแม่ทามีการใช้กฎระเบียบ ข้อปฏิบัติของชุมชนในการปกครองกันเองภายในชุมชนซึ่งกฎ ระเบียบที่ได้ตั้งขึ้น ได้ใช้บังคับสำหรับชุมชนให้เกิดความสงบเรียบร้อย เช่น การห้ามยิงปืนในยามวิการ ห้ามลักลอบซื้อตปลาและมีการตั้งรางวัลสำหรับแจ้งด้วยเพื่อเป็นกุศโลบายให้ชาวบ้านเป็นหูเป็นตาให้กับคณะกรรมการ

สำหรับระบบการศึกษาตำบลแม่ทา พ.ศ. 2186 - 2470 หมู่บ้านในตำบลยังไม่ได้รับรู้ด้านการศึกษาเพราะขาดความช่วยเหลือจากภาครัฐ ในสมัยนั้นเนื่องจากไม่มีโรงเรียน ผู้ที่อ่านออกเขียนได้ก็อาศัยวัดเป็นที่เล่าเรียนเป็นส่วนใหญ่ โดยการเล่าเรียนในอดีต จะเน้นเรื่องของการเรียนเรื่องของภาษาล้านนา

ต่อมาในปี 2477 ทางนายอำเภอ สันกำแพง โดย พ.ต.ต.เจ้าไชยวรเชษฐ ฦ เชียงใหม่ ได้ทำพิธีเปิดสถานศึกษา โดยอาศัยศาลาวัดห้วยทรายเป็นห้องเรียน ทำให้มีนักเรียน หญิง/ชาย เริ่มเข้ามาศึกษามากขึ้น ต่อมาทางราชการเห็นสมควรที่จะขยายการศึกษาให้กว้างขวางขึ้น จึงสมทบเงินก่อสร้างอาคารเรียน แบบประถมศึกษาที่ 2 ขึ้น โดยได้รับความร่วมมือจากกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าอาวาสวัดและผู้ปกครองนักเรียนที่สละกำลังทรัพย์ก่อสร้างอาคารขึ้น ต่อมาเมื่อมีเด็กนักเรียนเพิ่มขึ้นทางหมู่บ้านคอนซัยก็ได้ก่อสร้างอาคาร โรงเรียนขึ้นอีกโรงหนึ่งและ โรงเรียนวัดบ้านมอน โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานราชการ ปัจจุบันโรงเรียนในตำบลแม่ทามีจำนวนทั้งสิ้น 3 โรงเรียนเปิดสอนระดับอนุบาลและประถมศึกษาจำนวน 3 โรงเรียนคือโรงเรียนบ้านคอนซัย มีนักเรียนจำนวน 110 คน, โรงเรียนวัดห้วยทรายสอนระดับประถมถึงมัธยมศึกษาตอนต้นมีนักเรียน จำนวน 278 คนครู 20 คน, โรงเรียนบ้านทาม่อน จำนวนนักเรียน 40 คนครู 4 คน มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 1 แห่ง มีเด็กเล็ก จำนวน 50 คน ครู 3 คน

ระบบการศึกษานอกโรงเรียน ทางชุมชนมีการเรียนการสอนนอกโรงเรียนอยู่ 1 แห่ง โดยการสนับสนุนของมูลนิธิศุภนิมิตฯ และองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทาในการช่วยเหลือเรื่องสถานที่, วัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอน และยังมีมีการเรียนการสอนในเรื่องเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนอยู่อีกคือ เครือข่ายการเรียนรู้กลุ่มแปรรูปกลุ่มผักปลอดสารพิษ (เกษตรยั่งยืน), เครือข่ายการเรียนรู้การจัดการทรัพยากรของชุมชนแต่ละกลุ่มมีสมาชิก ประมาณ 30 – 50 คน (ตาราง 4.2)

ในชุมชนมีแหล่งการเรียนรู้อื่นๆ ที่แบ่งออกเป็นจุด และเนื้อหาวิชาซึ่งแบ่งออกเป็น 5 หมวดวิชา ได้แก่ การจัดการทรัพยากร โดยชุมชน เกษตรกรรมยั่งยืน ธุรกิจชุมชน กลุ่มองค์กร เครือข่าย และ วิถีชีวิตวัฒนธรรม โดยเป็นการรวมกลุ่มของคนในชุมชนตามแบบที่ได้ศึกษาอบรม

มา ประสบการณ์ศึกษาดูงานของผู้นำประกอบกับมีส่วนราชการต่างๆ ได้เข้าไปให้ความรู้ในรูปแบบ การจัดอบรม สัมมนา จึงได้นำมาเป็นรูปแบบในการให้ความรู้กับชุมชนของตนเองซึ่งแต่ละหมวด วิชาจะมีผู้รู้ให้ความรู้ในชุมชน (ตาราง 4.2)

ตาราง 4.2 แหล่งการเรียนรู้ในชุมชน

หมวดวิชา	หัวข้อ	รายละเอียด	ผู้รู้
การจัดการ ทรัพยากร โดย ชุมชน	1. ป่าแม่บอน 2. ป่าห้วยน้ำขุ่น 3. ป่าห้วยขุมคำ	การจัดการต่อสู้แย่งชิงทรัพยากร การจัดการ ศึกษาเรียนรู้ป่า ดั้งเดิม ป่าขุนน้ำที่มีความอุดม สมบูรณ์ในแม่ทา เรียนรู้ป่า พิธีกรรมที่มีการบวชป่า เลี้ยงผี ขุนน้ำ การบริหารจัดการน้ำ การ แบ่งจัดพื้นที่ป่าชุมชน ป่าใช้สอย ป่าอนุรักษ์	- กำนันอนันต์ ดวงแก้ว เรือน - นายอินทรปุเพย - นายสวัสดิ์ สุขจันทร์ - นายศรีภูมิ โปธาต - นายประดิษฐ์ อินตะพาน - นายไกรสร ไชยวงศ์คำ - นายฤทธิไกร ธิใจเงิน - นายอุทัย ปวงอุป ฯลฯ
เกษตรกรรม ยั่งยืน	1. เกษตรกรรม ยั่งยืนพื้นที่สูง 2. เกษตรกรรม ยั่งยืนพื้นที่ดอน 3. เกษตรกรรม ยั่งยืนพื้นที่ลุ่ม	แนวคิดหลักการเกษตรกรรม ยั่งยืน พัฒนาการเกษตร ระบบนิเวศเทคนิคที่เหมาะสม การจัดการพื้นที่ เกษตรกรรมยั่งยืนในรูปแบบ ต่าง ๆ	- นายพัฒน์ อภัยมูล - นายพนมกร นามจันทร์ - นายสมศักดิ์ สิงห์ทอง แท้ - นายเจริญ โปธาสุ - นางบัวใส กันธะดา - นางประเทืองศรีโปธาสุ - นางราตรี เครื่องเงิน - นายไสว สุทธานิล - นางสุพรรณ กัมเพ็ญ - นายสว่าง ชัยมาสพงศ์ - นางบุญศรี สุทธานี - นายอินสอน ไชยะใจ

ตาราง 4.2 (ต่อ)

หมวดวิชา	หัวข้อ	รายละเอียด	ผู้รู้
กลุ่มองค์กร เครือข่าย	1. สหกรณ์ การเกษตรยั่งยืน แม่ทา จำกัด 2. สถาบันพัฒนา ทรัพยากรและ เกษตรกรรมยั่งยืน 3. องค์การบริหาร ส่วนตำบล 4. เครือข่าย เกษตรกรรม ยั่งยืน แม่ทา 5. คนรุ่นใหม่	กระบวนการก่อตั้ง พัฒนาการ บทเรียนการจัดการกลุ่ม องค์กร เครือข่าย สร้างการมีส่วนร่วมใน กระบวนการของชุมชนเพื่อ ชุมชนรวมถึงการพัฒนา ยกระดับสืบทอดองค์ความรู้สู่ คนรุ่นต่อรุ่น สร้างการพัฒนาที่ ยั่งยืน	- นายพัฒน์ อภัยมุล - นายพนมกร นามจันทร์ - กำนันอนันต์ ดวงแก้ว เรือน - นายกนกศักดิ์ ดวงแก้ว เรือน - นายเทอดศักดิ์ กอง พรม - นายยุทธศักดิ์ ยืนน้อย - นายศิลป์ชัย นามจันทร์ - นางศรีแพรดวงแก้ว เรือน
วิถีชีวิต วัฒนธรรม	วัฒนธรรม ประเพณีใน ชุมชน	วิถีประเพณีวัฒนธรรมของ ชุมชนที่ดั้งเดิมและมี กุสโลบาย ในการสร้างความเชื่อ สรัทธากับ ชุมชน	- นายแห้วนอะติละ - นายมา ยืนน้อย

ที่มา: องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา

การสาธารณสุขในหมู่บ้านมีการรักษาพยาบาล โดยสถานอนามัยบ้านห้วยทราย เริ่มเปิดให้บริการครั้งแรกในปี พ.ศ.2514 โดยเป็นอาคารไม้ มีแพทย์เข้ามาอยู่คนแรกชื่อ หมอทอง กับหมอบุรี เป็นสามี ภรรยา กัน ตอนนั้นไม่ค่อยมีผู้ป่วยมารักษา มาก อยู่ได้ 3 ปี ก็มีหมอมามาแทน ชื่อหมอแอน กับหมอใหญ่ จากนั้นมีหมอนิดกับหมอแก้ว มาแทน แล้วมาถึงหมอเฉลิม พัฒนรังสีและหมอทัศนีย์ คำดา ตามลำดับ และสร้างสถานอนามัยใหม่ ในปี พ.ศ.2541 มีเนื้อที่รวมทั้งสิ้น 4.5 ไร่ รับผิดชอบทั้งหมด 7 หมู่บ้าน รวม 1,359 ครัวเรือน ปัจจุบันมีเจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่ทำงานอยู่ประจำ 3 คน และพนักงานทำงานในสถานอนามัยจำนวน 2 คน มีภารโรง 1 คน นอกจากนั้นยังมี อสม.ที่คอยให้บริการแก่คนในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นชาวบ้านในหมู่บ้านเองที่รวมตัวกันจัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือคนในชุมชน

ชุมชนมีระบบการปกครององค์กรต่างๆ ภายในชุมชนเพื่อจัดการป่า และทรัพยากร ระบบการดำรงชีวิตของคนภายในชุมชนดำเนินไปได้อย่างสงบสุข ซึ่งกลุ่มองค์กรดังกล่าวมีทั้งกลุ่มองค์กรที่เป็นทางการ คือ กำนัน, ผู้ใหญ่บ้าน, คณะกรรมการหมู่บ้าน แบ่งเป็น 4 ยุคได้ดังนี้

พ.ศ. 2500 – 2542 หมู่บ้านปกครองในรูปของสภาตำบลโดยมีกำนันอนันต์ ดวงแก้วเรือนเป็นประธาน ซึ่งมีอำนาจทั้งในด้านการปกครองและการบริหารงบประมาณต่างๆ โดยดำเนินงานร่วมกับผู้ใหญ่บ้านและผู้แทนหมู่บ้าน (ผู้ทรงคุณวุฒิ) ที่มาจากการคัดเลือกจากชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้านเพื่อเข้าร่วมบริหารงานตลอดถึงองค์กรต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนที่สามารถเข้าร่วมเสนอข้อคิดเห็นในเวทีประชุมสภาตำบล ซึ่งในช่วงนี้เองงานพัฒนาความร่วมมือต่างๆ ของชุมชนเริ่มมีมากขึ้น

พ.ศ. 2542 – ปัจจุบันมีการยกระดับการจัดการบริหารเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล ทำงานในด้านการบริหารงานต่างๆ ของชุมชน ในเรื่องการบริหารงบประมาณ โดยมาจากตัวแทนหมู่บ้านที่มาจากการคัดเลือกหมู่บ้านละ 2 คน โดยนายกองค์การบริหารส่วนตำบลก็จะถูกคัดเลือกมาจากชาวบ้านในตำบลแม่ทา ปัจจุบันมีการบริหารงานแล้วอยู่ 2 สมัย ซึ่งนายกองค์การบริหารส่วนตำบลที่บริหารผ่านมา ได้แก่

1. นายสวัสดิ์วงศ์ชายคำ ปี 2542 - 2546
2. นายกนกศักดิ์ ดวงแก้วเรือน ปี 2547 – ปัจจุบัน

กลุ่มชาวบ้านที่รวมตัวกันโดยธรรมชาติคือกลุ่มที่ไม่มีตำแหน่งไม่ได้รับการแต่งตั้งจากทางราชการ ได้แก่ แก่เหมือง, แก่ฝาย, แก่วัดผู้นำตามความเชื่อ เช่น หมอผี เป็นต้น และกลุ่มองค์กรที่รวมตัวกันเพื่อทำหน้าที่และมีวัตถุประสงค์เฉพาะอย่าง เช่น กลุ่มสหกรณ์ กลุ่มออมทรัพย์ ธนาคารข้าว กลุ่มไร่นา สวนผสม กลุ่มปุ๋ย กลุ่มสตรีแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน กลุ่มปลูกข้าวโพด ธนาคารวัวควาย กลุ่มอนุรักษ์ป่าไม้ เป็นต้น

วัฒนธรรมและประเพณี

1. วัฒนธรรมและประเพณีที่ดำรงรักษาไว้หรืออนุรักษ์ฟื้นฟูขึ้นมาใหม่

ประเพณีท้องถิ่น

ประเพณีสงกรานต์ (ปีใหม่เมือง รดน้ำดำหัว) เริ่มต้นวันที่ 13 เมษายน ของทุกปี เป็นวันเริ่มแรกของปีใหม่เรียกว่า “วันสงกรานต์” (คือวันเดือนปีที่ล่วงลับ) วันที่ 14 เมษายน เป็นวันเนา (วันเนา) แม่บ้านทุกครัวเรือต้องทำขนมจำพวกขนมเทียน (เทียน) ขนมเหนียว ขนมเกลือ ข้าวต้มมัด ฯลฯ เพื่อให้แจกจ่ายแลกเปลี่ยนกับญาติพี่น้อง ไว้ต้อนรับแขกและส่วนหนึ่งเก็บไว้ทำบุญ ในวันนี้ทุกคนจะต้องพูดต้องทำในสิ่งที่เป็นมงคล ห้ามคำ ห้ามแข่ง และห้ามทุบตีลูกหลาน ในวันที่ 3 ซึ่งตรงกับวันที่ 15 เมษายน เป็นวันพญาวัน จะมีการทำบุญรดน้ำดำหัวแก่บุพการีและผู้ที่เคยรพณับถือ

โดยไปทำบุญที่วัดและदानขันข้าวเพื่ออุทิศส่วนบุญกุศล ให้แก่ผู้ที่ล่วงลับ และผู้เฒ่าผู้แก่ในตอนเช้า กลับมาเตรียมน้ำมันส้มป่อย เพื่อคำหัว พ่อแม่ผู้ที่เคารพนับถือ พอตอนบ่ายจึงจะไปสรงน้ำพระที่วัด หัวใจสำคัญของวันพญาวันคือ “การรดน้ำคำหัว” ซึ่งจะต้องใช้ น้ำมันส้มป่อยข้าวดอกคอกไม้ รูปเทียน เสื้อผ้า ตลอดจนทั้งเงินทองตามเหมาะสม

การदानก้วยสลาก เป็นการถวายทานโดยนำเครื่องอุปโภคบริโภคจัดไว้เป็นชุดๆ เพื่อนำไปถวายอาจจะถวายทานไว้ภายนอก หรือถวายทานให้คนตายโดยจะมีการอ่านสั้น

การฉลองปอยหลวง เป็นการสมโภชวัดที่มีการสร้างสิ่งต่างๆ ขึ้นเสร็จ เช่น การสร้างวิหาร การสร้างอุโบสถ จะมีการเลี้ยงฉลองกัน หรือเรียกว่างานวัด แล้วก็จะมีการเลี้ยงฉลองที่บ้านของชาวบ้านที่เป็นศรัทธาวัดนั้นๆ ด้วย ผู้ที่มาเที่ยวก็มักจะมาร่วมทำบุญด้วย โดยมีการจัดขบวนคว้านสิ่งสาธารณสมบัติเหล่านี้ เมื่อสร้างเสร็จมักจะฉลองกันในเดือน 5-7 เหนือ เพราะเป็นช่วงที่ชาวบ้านว่างจากการทำงาน

ประเพณีสรงน้ำพระธาตุ ช่วงเดือน เมษายน

ประเพณี การเลี้ยงผีขุนน้ำ เกี่ยวข้องกับการรักษาป่าต้นน้ำ เลี้ยงในวันแรม 9 ค่ำเดือน 9 หรือช่วงเดือนพฤษภาคม ของทุกปี เพื่อเป็นการเลี้ยงผี เพื่อบนบานให้มีน้ำอุดมสมบูรณ์และขอบคุณผีขุนน้ำที่ให้น้ำ และนอกจากประเพณีนี้แล้วยังมีข้อปฏิบัติในการรักษาป่าบริเวณขุนน้ำด้วย

ประเพณีการเลี้ยงผีฝ่าย เกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำ มักจะเลี้ยงในวันที่ต้องเหมือง (วันที่แนะนำกันซ่อมแซม คูแลเหมือง และฝ่ายในแต่ละปีก่อนที่จะปล่อยน้ำเข้าเหมือง) มีวัตถุประสงค์เพื่อบนบานให้ผีฝ่ายช่วยดูแลรักษาลำเหมืองและฝ่ายไม่ให้เสีย ไม่ให้ขาดง่ายและปลูกข้าวได้ผลดี

ประเพณียี่เป็ง ช่วงเดือน พฤศจิกายน (ขึ้น 15 ค่ำเดือน 12) เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตเพื่อขอขมาแม่น้ำและขอบคุณแม่ทา โดยจะทำกระทง มีกิจกรรมการแห่โคมฉายไปวัดทำกิจกรรมในวัด

ประเพณีถวายเทียนพรรษา เดือนกรกฎาคม (ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8) กิจกรรมคือการแห่เทียนถวายเข้าวัด ซึ่งถือเป็นประเพณีที่ทำกันสืบทอดมาแต่อดีตเป็นการปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์สามเณรและคนเฒ่าคนแก่ที่ไปร่วมกันจำศีลที่วัด

ประเพณีทำบุญตักบาตร เดือนตุลาคม (ขึ้น 15 ค่ำเดือน 11) ทำบุญทุกวันพระ

2. วัฒนธรรมและประเพณีที่เปลี่ยนแปลงไปหรือขาดการสืบทอด

วัฒนธรรมและประเพณีนี้ถือปฏิบัติกันจนถึงปัจจุบัน แต่ซึ่งมีแนวโน้มที่จะขาดหายไปจากการสืบทอดเนื่องจาก คนส่วนใหญ่ที่ยังคงปฏิบัติคือวัยกลางคนถึงสูงอายุ คนรุ่นใหม่เริ่มเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมลดน้อยลง

ศาสนา ความเชื่อ และการเคารพนับถือ พิธีกรรมเป็นวิธีการหรือกลวิธีที่มนุษย์คิดขึ้นตามความเชื่อ เชื่อเรื่องภูตผีวิญญูณ เทวดาและความเชื่อทางพิธีกรรมเป็นส่วนประกอบของศาสนาทำให้ความศรัทธาเชื่อถือในศาสนาเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น พิธีกรรมมิใช่แก่นของศาสนาแต่เป็นการกระทำที่โน้มนำให้มนุษย์เข้าถึงศาสนา การประกอบพิธีกรรมทำให้มนุษย์เกิดความสบายใจ นอกจากนี้พิธีกรรมยังมีส่วนเสริมสร้างบรรยากาศให้เกิดความสงบและศักดิ์สิทธิ์โน้มน้าวจิตใจให้ใฝ่ในการทำดีและเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในศาสนา

พิธีกรรมเป็นวิธีการที่มนุษย์จำเป็นต้องการกระทำเพื่อให้บังเกิดผลสัมฤทธิ์ในกิจกรรมต่างๆ พิธีกรรมนั้นเปรียบเสมือนหลักยึดเหนี่ยวจิตใจมนุษย์ มนุษย์ได้กำหนดพิธีกรรมในชีวิตและในการประกอบกิจการงาน โดยมุ่งหวังทำผลของการกระทำตามพิธีกรรมจะทำให้ตนเองเกิดความสบายใจ พิธีกรรมจึงเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจให้มั่นคง

ในอดีตชุมชนจะมีการนับถือศาสนาพุทธและพราหมณ์ จะเห็นได้ว่ามีวัดอยู่ในชุมชนมากมาย และมีพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ เช่น การขึ้นด้าวตังสี่ (ขุมนุมเทวดา) สืบชะตาต่างๆ เรียกขวัญ (ส่องขวัญ) การเลี้ยงผีขุนน้ำ, การเลี้ยงผีฝ่าย, การเลี้ยงผีคันตระกูล ตลอดจนความเชื่อทางไสยศาสตร์ เวทมนต์ ก็ยังมีอยู่บ้าง

ข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติและจัดการทรัพยากรของชุมชนตำบลแม่ทาลักษณะพื้นดินของชุมชนเป็นดินร่วนปนทรายและดินเหนียว ในที่หุบเขา การใช้ประโยชน์ของคนในชุมชนส่วนใหญ่จะมีใช้ในการเพาะปลูก ทำการเกษตรทั้งเกษตรดั้งเดิมและการเกษตรแผนใหม่ที่มีการนำสารเคมีเข้ามาเกี่ยวข้องในปัจจุบันการผลิต ซึ่งเดิมอาชีพส่วนใหญ่ของคนในชุมชนคือ ทำนาและปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ ซึ่งวิถีชีวิตความเป็นอยู่พอมือพอใช้ (ผลิต – กิน – ขาย)ต่อมาทางภาครัฐได้ส่งเสริมการผลิตเพื่อส่งออกมากขึ้น (ผลิต – ขาย) เริ่มตั้งแต่การส่งเสริมการปลูกยาสูบ ซึ่งต้องให้ยาฆ่าแมลงในการพ่นใบยาสูบและต้องใช้ปุ๋ย (สารเคมีต่างๆ) ต่อมาปี พ.ศ. 2523 ชาวบ้านหันมาปลูกข้าวโพดกันมากขึ้น ซึ่งช่วงแรกของการปลูกข้าวโพดไม่มีการใช้สารเคมีใดๆ มาใส่ทำให้ดินมีสภาพคืออยู่แต่เมื่อมีการปลูกข้าวโพดในผืนดินเดิมซ้ำๆกันไปนานๆ ผลผลิตก็เริ่มไม่ดี ประจวบกับภาครัฐได้มีการส่งเสริมการปลูกพืชโดยเพิ่มปุ๋ย, ยาฆ่าแมลงเข้าไปเพื่อให้ได้ผลผลิตที่ดีขึ้น ชาวบ้านเริ่มนำสารเคมีมาใช้ในดินเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งทำให้สภาพดินเริ่มเสื่อมโทรมลงโดยดูได้จาก อดีตเมื่อเริ่มใช้ปุ๋ยเคมี จากพื้นที่ 1 ไร่ ใช้ปุ๋ยเคมี 1 กระสอบ (ปี พ.ศ. 2529) มาปัจจุบันมีการใช้ปุ๋ยมีเพิ่มขึ้นจากพื้นที่เดิม 1 ไร่ ใช้ปุ๋ยเคมีถึง 4 กระสอบ (ปี พ.ศ. 2541) จะเห็นได้ว่าดินมีค่าเป็นกรดมากขึ้น พื้นที่การเพาะปลูกต่างๆ ได้ผลผลิตไม่ดี ซึ่งได้มีคนกลุ่มหนึ่งได้สังเกตเห็นปัญหาดังกล่าว จึงเริ่มปรับวิถีชีวิตจากการอาศัยการปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่ใช้สารเคมีมาก มาปลูกพืชผสมผสาน (เกษตรยั่งยืน) เพื่อลดการใช้สารเคมีในดินและป้องกันตนเองจากการได้รับสารเคมีมาก แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็ยังยึด

ถืออาชีพปลูกข้าวโพดฝักอ่อนอยู่เพราะไม่สามารถหาทางออกให้กับตนเองได้ และการปลูกพืช / การประกอบอาชีพของคนในชุมชนส่วนใหญ่ในเรื่องการถือครองที่ดินทำกิน ชาวบ้านส่วนใหญ่จะไม่มีเอกสารสิทธิที่ดินทำกินแต่ยังใช้ประโยชน์ในที่ดินอยู่,อีกส่วนที่ได้รับเอกสารสิทธิ เช่น น.ส.3 , โฉนดที่ดิน ส่วนใหญ่จะเป็นบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ของชาวบ้านที่อยู่ในที่ลุ่ม ส่วนชาวบ้านที่อยู่ในที่ดอนขึ้นมาจะไม่มีเอกสารสิทธิกัน ,ที่ดินที่ชุมชนมีการใช้ประโยชน์ร่วมกันได้แก่ วัด , โรงเรียน , สถานีอนามัย ,สุสาน ซึ่งถือเป็นที่ดินสาธารณะประโยชน์ (ไม่มีเอกสารสิทธิ) สถานที่ที่ตั้งส่วนใหญ่เป็นที่ราบในหุบเขา มีพื้นที่ประมาณ 74,208 ไร่ จำแนกป่าสามชั้นในเนื้อที่ป่าทั้งหมดนี้มีเอกสารสิทธิในที่ดินทำกิน โดยประมาณ 3,625 ไร่ (ตาราง 4.3)

ตาราง 4.3 ลักษณะที่ดินในตำบลแม่ทา

บ้าน / หมู่บ้าน	ที่ทำกินและที่อยู่อาศัย	ป่าใช้สอย	ป่าอนุรักษ์	รวม
บ้านท่าม่อน	4,281	3,844	4,613	12,738
บ้านท่าข้าม	4,675	5,319	13,494	23,488
บ้านช่อกลาง	รวมกับหมู่ 3	-	-	-
บ้านห้วยทราย	3,625	1,850	3,150	8,625
บ้านป่านอด	2,894	3,588	7,013	13,495
บ้านคอนชัย	6,000	3,306	6,556	15,862
บ้านใหม่คอนชัย	รวมกับหมู่ 6	-	-	-
รวม	21,475	17,907	34,826	74,208

ชาว ชุมชนมีวิถีชีวิตที่พึ่งพาอาศัยป่าต้นน้ำแม่ทาในการเก็บหาอาหาร ของป่า อาศัยน้ำแม่ทา ทั้งอุปโภคและบริโภค ชีวการทำนาปลูกข้าวเป็นหลัก และมีรายได้โดยการปลูกข้าวโพด ดังนั้นป่าต้นน้ำแม่ทา จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ชาวบ้านจะต้องป้องกัน รักษาไว้ ซึ่งมีสาขาอยู่ในเขตตำบลแม่ทาอัน ได้แก่

ห้วยแม่บอน	อยู่ในเขตหมู่ที่ 2-3	(บ้านท่าข้าม, บ้านช่อกลาง)
ห้วยน้ำขุ่น	อยู่ในเขตหมู่ที่ 4	(บ้านห้วยทราย)
ห้วยแม่ปังกา	อยู่ในเขตหมู่ที่ 5	(บ้านป่านอด)
ห้วยแม่เลาะ	อยู่ในเขตหมู่ที่ 6-7	(บ้านคอนชัย, บ้านใหม่คอนชัย)

การจัดการน้ำ ระบบชลประทาน

ระบบเหมืองฝายในกลุ่มน้ำแม่ท่ามีมาตั้งแต่อดีต มากกว่า 200 ปี โดยในช่วงแรกที่ประชากรยังไม่มาก ชาวบ้านมีการปลูกพืชผักบริโภคกันเองในบริเวณพื้นที่ที่ติดลำน้ำ เมื่อเวลาผ่านไปชุมชนขยายตัวขึ้นเรื่อย ๆ มีการขยายพื้นที่ทำกินเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ ดังนั้นพื้นที่ที่อยู่ไกลจากแม่น้ำที่ไม่มีน้ำใช้ต้องหาวิธีการนำน้ำที่อยู่ในลำห้วยมาใช้ด้วยการทำคลองส่งน้ำ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “เหมือง” โดยในอดีตใช้แรงงานคนขุด หรือไม่ก็ใช้ช้างเหยียบให้ดินยุบเป็นร่อง

การขุดเหมือง ต้องมีการวางแผนกำหนดว่าจะเอาน้ำเข้าจากไหนถึงไหน มีการวางแผนทางการขุดโดยใช้เครื่องมือวัดระดับน้ำช่วย เพื่อให้ลำเหมืองสามารถจัดสรรน้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพ การวัดระดับน้ำของคอนรันแรกๆ ใช้เครื่องมือที่ประดิษฐ์กันขึ้นมาเองที่เรียกกันว่า “คา” เป็นอุปกรณ์ที่ทำจากไม้สักและขาควาย ลักษณะคล้ายแมงดา ซึ่งจะมีหางโผล่ออกมาจากก้นของคา โดยหางจะเป็นตัวบ่งบอกระดับของพื้นที่ว่า มีระดับสูงหรือต่ำกว่ากันเท่าไร

การใช้ “คา” วัดระดับเริ่มจากใช้หลักไม้สองอันหลักปักลงไปในดินให้มีความลึกเท่าๆ กัน แล้วใช้เชือกผูกยึดติดกับหลักไม้ทั้งสองให้สูงจากระดับพื้นดินเท่าๆ กัน แล้วนำดามาวางบนเกาะไ่ว้ที่เชือก (คาจะมีหูไ่ว้เกาะกับเชือกโดยเฉพาะ) จากนั้นอ่านค่าตรงตำแหน่งของหาง แต่ในระยะหลังการเปลี่ยนไปใช้สายยางวัดระดับน้ำ ซึ่งให้ความสะดวกรวดเร็วและอ่านค่าได้แน่นอนมากกว่า

นอกจากการขุดร่องน้ำแล้ว โครงสร้างที่สำคัญอีกอย่างคือ “ฝาย” ซึ่งจะทำหน้าที่ทดระดับน้ำให้สูงขึ้นกว่าปรกติ จนสามารถไหลเข้าลำเหมืองที่ขุดไ่ว้ได้ ฝายในอดีตสร้างขึ้นจากไม้ เช่น ไม้ไผ่ และไม้เหียง (หรือที่เรียกว่า ไม้จิง) การตีฝายจะตีเป็นชั้นๆ ไป ใช้ไม้นอนทราญที่ทำจากไม้ไผ่ เเจาะรูแล้วนำไม้หลักฝายสอดไปในรู แล้วก็ตีลงไปพร้อมไม้หลักฝาย ตีเป็นชั้นๆ ไป นอกจากนั้นก็จะมีการตีไม้หลักฝายตรงปากเหมืองไปพร้อมๆ กัน เพื่อใช้ป้องกันเศษใบไม้ต่างๆ ไหลเข้าไปในลำเหมือง

ระบบการจัดสรรน้ำ

การจัดสรรน้ำเข้าไร่นาของสมาชิกจากลำเหมืองหลักจะใช้ระบบของ “แต” และ “ค้าง” โดยแต เป็นแผ่นไม้เนื้อแข็งที่นำมาวางกั้นลำจากลำเหมืองเข้าที่นาที่ไร่นาของสมาชิกเหมืองฝาย โดยจะบากไม้ให้มีช่องน้ำผ่านไปได้เรียกว่า ค้าง (รอยบาก 1 ค้างจะมีความกว้างเท่ากับ 4 นิ้ว) ปริมาณน้ำเข้าที่นาที่ไร่นาขึ้นอยู่กับจำนวนค้างที่ต้องสัมพันธ์กับขนาดของพื้นที่ทำกิน

ผู้นำกลุ่มเหมืองฝาย

กลุ่มเกษตรกรที่ใช้น้ำจากลำเหมืองเดียว จะมีการเลือกตั้งตัวแทนจากในกลุ่มขึ้นมาเป็นผู้นำ เรียกว่า “แก่เหมือง” ซึ่งนอกจากจะเป็นผู้นำในการรวมกลุ่มสมาชิกลูกเหมือง ทำกิจกรรมขุดลอก

เหมืองหรือแผ้วถางวัชพืชตลอดลำเหมืองแล้ว แก่เหมืองต้องคอยดูแลให้การจัดสรรน้ำให้กับสมาชิกลูกเหมืองอย่างเท่าเทียม และคอยแก้ไขปัญหการแย่งชิงน้ำ

โดยส่วนมากแล้วการเลือกคนขึ้นมาเป็นแก่เหมือง จะเลือกจากสมาชิกคนที่มีที่นาอยู่ท้ายน้ำเหมืองมากที่สุด คือมีที่นาที่จะได้รับน้ำเป็นรายสุดท้ายของลำเหมืองแต่ละเส้น เหตุผลเนื่องจากว่าคนที่มีที่นาอยู่ท้ายน้ำเช่นนี้จะต้องคอยหมั่นเพียร ตรวจสอบตราดูแลลำเหมืองเป็นอย่างดี หากไม่ขยันดูแล น้ำในลำเหมืองอาจจะส่งไปไม่ถึงที่นาของตน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาของคนในสมัยก่อน ที่รู้จักใช้กุศโลบายมาเป็นแนวทางการคัดเลือกบุคคลขึ้นมาเป็นแก่เหมือง

การใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ

1. ด้านการบริโภค/อุปโภค ชาวบ้านในตำบลแม่ทาส่วนใหญ่มีบ่อน้ำตื้น เพื่อใช้ในการอุปโภค/บริโภค ตลอดถึงน้ำจากประปาภูเขาที่ชุมชนมีการอนุรักษ์ขึ้นของแต่ละหมู่บ้านต่อประปาลงมาใช้ในหมู่บ้าน ส่วนน้ำบริโภคชาวบ้านบางคนที่ไม่ค้ำน้ำจากประปาภูเขา ก็จะซื้อน้ำจากโรงน้ำค้ำแม่ทาพิพย์ (เป็นโรงน้ำค้ำประจำตำบลแม่ทา บริหารงานโดยกลุ่มสตรีแม่บ้านตำบลแม่ทา)

2. เกษตรกรรมน้ำที่นำมาใช้ในการเกษตรชาวบ้านใช้ได้ 2 ทางคือ น้ำจากลำห้วยของแต่ละหมู่บ้านและลำน้ำแม่ทา คือ

บ้านทาม่อน	ใช้น้ำจากห้วยขุมคำ, ห้วยน้ำซุ่น, น้ำแม่ทา
บ้านท่าข้าม	ใช้น้ำจากห้วยแม่บอน, ห้วยน้ำซุ่น, น้ำแม่ทา
บ้านค้อกลาง	ใช้น้ำจากห้วยแม่บอน, น้ำแม่ทา
บ้านห้วยทราย	ใช้น้ำจากห้วยน้ำซุ่น, ห้วยแม่บอน, น้ำแม่ทา
บ้านป่านอด	ใช้น้ำจากห้วยแม่บอน, ห้วยแม่ปังกา, น้ำแม่ทา
บ้านคอนชัย	ใช้น้ำจากห้วยแม่ปังกา, ห้วยแม่เลาะ, น้ำแม่ทา
บ้านใหม่คอนชัย	ใช้น้ำจากห้วยแม่เลาะ, น้ำแม่ทา

3. ธุรกิจและอุตสาหกรรม

ภาคธุรกิจหรือโรงงานอุตสาหกรรมในตำบลแม่ทา ยังไม่มี แต่ที่ดำเนินงานคล้ายธุรกิจ SME คือ ฟาร์มเลี้ยงหมู, เลี้ยงวัวนม ซึ่งถือว่ามีการใช้น้ำในปริมาณที่สูงพอสมควร ซึ่งน้ำที่นำมาใช้ส่วนใหญ่จะเป็นน้ำบาดาล ขุดเจาะกันเองและน้ำจากประปาภูเขาบางส่วน

ความเปลี่ยนแปลง ความเสื่อมโทรม การสูญเสีย และผลกระทบ

ชุมชนมีวิถีชีวิตในการพึ่งพิงประโยชน์จากน้ำตั้งแต่สมัยโบราณ สังกัดได้จากการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนที่อยู่ใกล้ๆริมน้ำ ซึ่งในอดีตนั้น ลำน้ำแม่ทามีความอุดมสมบูรณ์ทั้งปริมาณน้ำที่ไหลตลอดทั้งปี ปริมาณสัตว์น้ำที่มีให้ชาวบ้านหามาเพื่อเลี้ยงชีพ แต่พอช่วงประมาณ พ.ศ. 2444 รัฐได้

เข้ามาสัมปทานผืนป่าในตำบลแม่ทา รวมทั้งสิ้น 4 ครั้ง ทำให้ผืนป่าที่เป็นบ่อเกิดแห่งการให้น้ำในการหล่อเลี้ยงชีวิตของคนตำบลแม่ทา เริ่มหายไปทั้งส่วนหนึ่งมาจากนโยบายของภาครัฐและความเห็นแก่ตัวของชาวบ้านเอง โดยวิกฤตการณ์ที่สร้างผลกระทบให้กับคนในตำบลแม่ทามากที่สุดคือ วิกฤตการณ์ภัยแล้งในปี พ.ศ. 2535 ชาวบ้านในตำบลแม่ทาไม่มีน้ำในการทำเกษตร ทั้งกระบวนการผลิตพืชเชิงเดี่ยวชาวบ้านมีการใช้สารเคมีในกระบวนการผลิตซึ่งสารเคมีเหล่านี้ก็ไหลลงสู่แม่น้ำ ทำให้สัตว์น้ำหลายชนิดสูญพันธุ์ไป และปริมาณสัตว์น้ำก็ลดลง เมื่อเกิดวิกฤตเหล่านี้ขึ้น ผู้นำหลายชุมชนมีการรวมตัวกันขึ้น และประชุมปรึกษาหารือกันเพื่อหาแนวทางแก้ไข โดยมีการตั้งด่านสกัดไม้ การก่อตั้งคณะกรรมการป่าตำบลแม่ทา ตลอดจนการฟื้นฟูระบบนิเวศน์ต่างๆ การสร้างฝายเพื่อกักเก็บและชะลอการไหลเวียนของน้ำต่างๆ ทำให้ปัจจุบันชาวบ้านในตำบลแม่ทากลับมามีน้ำเพื่อใช้ในการอุปโภค/บริโภค เพื่อการเกษตรได้มากยิ่งขึ้นแม้จะมีไม่เท่ากับเมื่อในอดีตก็ตาม แต่ชุมชนก็ได้บทเรียนและรูปแบบในการจัดการน้ำได้ด้วยตนเอง

อนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งน้ำ

ชุมชนมีการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งน้ำ โดยการใช้วัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องกับ อาทิจการเลี้ยงฝิขุนน้ำ การเลี้ยงฝิฝาย โดยมีจุดมุ่งหมายให้ชาวบ้านเกิดศรัทธาและไม่ทำลายแหล่งน้ำต่างๆ ตลอดจนการพัฒนาแหล่งน้ำ โดยใช้ระบบเหมืองฝายเป็นกลไกในการจัดการ มีแก้มือ่งที่ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าในการดูแล จัดสรรน้ำให้กับสมาชิก เพื่อลดความขัดแย้ง มีการให้ข้อมูลเรื่องของสารเคมีต่างๆ ที่ใช้ในกระบวนการผลิตพืชต่างๆ ซึ่งสิ่งที่พบคือชุมชนตำบลแม่ทา ประมาณ 90% ไม่ได้ใช้สารเคมีเช่น ยาฆ่าหญ้า, พูราดาน ลงในดินทำให้สัตว์น้ำเริ่มกลับคืนมา

ขอบเขตพื้นที่ ขนาดพื้นที่,แผนที่

ชุมชนมีวิถีชีวิตที่พึ่งพาอาศัยป่าต้นน้ำแม่ทาในการเก็บหาอาหาร ของป่า อาศัยน้ำแม่ทาทั้งการอุปโภคและบริโภค ยึดการทำนาปลูกข้าวเป็นหลัก ดังนั้นป่าต้นน้ำแม่ทา และลำน้ำแม่ทาจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ชาวบ้านจะต้องป้องกันรักษาไว้ โดยเฉพาะป่าต้นน้ำแม่ทาในหุบเขาลุ่มน้ำแม่ทา จึงก่อให้เกิดบทเรียนการต่อสู้ของชาวบ้านในการรักษาป่า กับการทำลายทรัพยากรป่าไม้จากภายนอก เกิดการแย่งชิงทรัพยากรจากบุคคลภายนอก ดังนี้

ประวัติการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติจากภายนอก

การต่อสู้กับการสัมปทานป่าไม้ที่รัฐบาลให้บริษัทเอกชนสัมปทานไม้ในเขตป่าใกล้หมู่บ้านถึง 2 ครั้ง ครั้งก็ให้สัมปทานแก่บริษัทอมเบย์ จำกัด ซึ่งขอสัมปทานตัดไม้บริเวณป่าขุนแม่ทา

แขวงเชียงใหม่ พร้อมกันแม่คง ป่าแม่ถิบ ป่าไม้สาน แขวงลำพูน ป่าแม่หอก ป่าแม่เมาะ ป่าแม่ลอด แม่ทราบ ป่าแม่สุข แขวงเมืองลำปาง และป่าแม่จ่าย แขวงเชียงใหม่ ในระหว่างปี พ.ศ. 2444 – 2451 และได้ขอต่อสัญญาอีก 6 ปี และครั้งที่ 2 กรมป่าไม้ได้อนุญาตให้บริษัทเอกชนที่ลำปาง (บริษัทไทยแสลง ปี 2480 – 2507) เหม่าทำไม้ลำปาง (ขมัย โฉม สุนทรสวัสดิ์ 2424) คือการทำไม้ที่ตัดโค่นไว้แล้วในป่าสัมปทานภาคที่ปิดและในป่าที่หมดอายุสัมปทานแล้วเรื่อยมาจนในช่วงปี 2500 บริษัทเอกชนที่ลำปาง ได้รับช่วงสัมปทานไม้หมอนรถไฟ และไม้พื้นรถไฟต่อจากการรถไฟแห่งประเทศไทย ช่วงปี 2517 ชาวบ้านได้ตัดไม้พื้นเพื่อนำไปขายให้กับบริษัท ไทยแอมป์ยาสูบ ที่เข้ามาก่อสร้างโรงบ่มใบยาสูบตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาชาวบ้านในพื้นที่ได้ทำการคัดค้านมาอย่างต่อเนื่องเมื่อป่าเริ่มหายไป ปริมาณน้ำลำห้วยสาขาของแม่น้ำแม่ทาที่หล่อเลี้ยงนาข้าวก็เริ่มเหือดหาย จึงเป็นเหตุให้ชาวบ้านในพื้นที่เกิดพลังในการคัดค้านการทำลายป่าจนสามารถรักษาป่าต้นน้ำผืนสุดท้ายไว้ได้ จำนวน 4 จุดได้แก่

- ป่าแม่บอน ป่าแม่แทน ดิเคเขต อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง
- ป่าห้วยน้ำขุ่น ดิเคเขต อ.บ้านธิ จ.ลำพูน
- ป่าแม่เลาะ ดิเคเขต อ.แม่ทา จ.ลำพูน
- ป่าแม่ปงกา ดิเคเขต อ.บ้านธิ จ.ลำพูน

ป่าผืนใหญ่ที่หลงเหลืออยู่เป็นพื้นที่ที่มีการลักลอบตัดไม้เถื่อนอยู่เสมอ โดยพ่อค้าไม้จากจังหวัดลำปาง จังหวัดลำพูน และจังหวัดเชียงใหม่ ร่วมมือกับผู้มีอำนาจอิทธิพลในพื้นที่ ทำให้การควบคุมดูแลโดยกำลังของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ป่าอุทยานแม่ตะไคร้และป่าอุทยานคอยขุนตาล ไม่เพียงพอต่อการป้องกันหรือจับกุมในปี 2533 ชาวบ้านในเขตตำบลแม่ทา จึงรวมตัวกันจัดตั้งคณะกรรมการดูแลรักษาป่าขึ้น โดยดำเนินการตั้งด่านสกัดไม้เถื่อนที่ออกมาจากป่าอุทยานแม่ตะไคร้ไม่ให้ผ่านออกจากหมู่บ้าน และได้ตั้งกฎระเบียบห้ามสมาชิกในตำบลทุกคนรับเงินจากนายทุนค้าไม้โดยเด็ดขาดมิ การจับคนลักลอบตัดไม้มาปรับไหม หากผิดครั้งที่ 2 จะมีการจับส่งเจ้าหน้าที่ตำรวจ กระบวนการ ดังกล่าวได้ทำให้พลังชาวบ้านสามารถหยุดอิทธิพลการทำไม้เถื่อนลงได้ ซึ่งทำให้เกิดการตื่นตัวในการอนุรักษ์ป่า และแบ่งแนวเขตป่าชุมชนของแต่ละหมู่บ้านได้ชัดเจน มีการตั้งกฎระเบียบการใช้สอยป่า และการอนุรักษ์ฟื้นฟู รวมทั้งการแบ่งกำลังของชาวบ้านออกตรวจป่าตามสายน้ำไปจนถึงต้นน้ำ

วิถีชีวิตที่ปรับเปลี่ยนมาสู่การผลิตของระบบเกษตรแผนใหม่ ทำให้ป่าใกล้หมู่บ้านถูกบุกเบิกถางเป็นไร่เพื่อปลูกยาสูบ โดยมีครูเทพ ครูเทพ เป็นผู้เข้าไปส่งเสริม ปัญหาการคายยาสูบตกต่ำเตาบ่มไม่มีเงินจ่ายให้ชาวบ้าน ชาวบ้านได้ส่งตัวแทนไปพบ ส.ส. ในที่สุด ครูเทพ ครูผิน ต้องขายเตาบ่มให้กับบริษัทอินทนนท์ ชาวบ้านบางส่วนพากันไปตัดไม้พื้นขายให้โรงบ่มใบยาสูบ ที่ตั้งอยู่

ในพื้นที่คือบริษัทอินทนนท์ ซึ่งได้ดำเนินการส่งเสริมปลูกยาสูบในลักษณะการทำเกษตรแบบมีสัญญาผูกพัน และต่อมาได้ขายกิจการให้กับบริษัทไทยแอมยาสูบ (ธุรกิจการเกษตรข้ามชาติ) ชีวิตของคนแม่ทาเริ่มอึดอัดขัดสนปลูกยาสูบจนเป็นหนี้สินเรื้อรังมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 เรื่อยมา ชาวบ้านได้ถูกนำสู่ระบบผูกมัด โดยแรงกระตุ้นจากสถานบันการเงิน ธ.ก.ส. ปล่อยเงินกู้ให้กับชาวบ้าน ปัจจุบัน 90 % เป็นลูกค้ำ ธ.ก.ส. มีจำนวน 30 กว่ากลุ่มในตำบลแม่ทา พอมาในปี 2523 ได้มีการปลูกพืชเศรษฐกิจตัวใหม่ ได้แก่ ข้าวโพดฝักอ่อน เพื่อขายให้กับบริษัทแต่ก็มีปัญหาเรื่องต้นทุนการผลิตสูง (เมล็ดพันธุ์, ปุ๋ย, สารเคมีกำจัดโรคแมลง) และมีการผลกระทบโดยตรงต่อสุขภาพของเกษตรกรจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชรวมทั้งผู้บริโภคที่ได้รับสารพิษตกค้าง และสภาพดินเสื่อมลงอย่างมาก

การสร้างเครือข่ายขององค์กรชาวบ้านแม่ทาเพื่อผลักดันด้านนโยบาย

จากปัญหาทั้งหมดที่เกิดขึ้นจึงมีการวิเคราะห์หาสาเหตุว่าเพราะเหตุใดทรัพยากรที่เคยมีอยู่จึงหมดไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งในช่วงนั้นก็มีการกลุ่มนักพัฒนาเอกชนเข้ามาให้ข้อมูลซึ่งเป็นข้อมูลที่ทันต่อเหตุการณ์สถานการณ์ จึงมีการรวมตัวกันต่อสู้เพื่อคงไว้ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติ ดังรายละเอียดนี้

1. การเข้าร่วมผลักดันด้านปัญหาป่าไม้และที่ดินทำกินกับกลุ่มเครือข่ายเกษตรกรภาคเหนือในปี 2536 เดินทางวนกันตั้งแต่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่จนมาถึงมหาวิทยาลัยเกษตรลำพูน รวมทั้งหมด 7 วัน และเดินทางกลับไปที่ศาลากลางจังหวัดลำพูนเพื่อพบกับรัฐมนตรีกระทรวงเกษตรฯ (นายประจวบ ไชยสาณ) ซึ่งท่านรับข้อเสนอของเรา
2. เข้าร่วมกับกลุ่มสมัชชาคนจน ประท้วงที่หน้าทำเนียบ รวม 99 วัน เพื่อเรียกร้องปัญหาที่ดิน มติคณะรัฐมนตรีออกมาในวันที่ 17 เมษายน 2540 ลงวันที่ 22 เมษายน 2540 ที่วังน้ำเขียว จึงมีชื่อว่า "มติคณะรัฐมนตรีสัญญาจรวงน้ำเขียว" (รัฐมนตรี ขวลิขิต ยงใจยุทธ)
3. ต่อมาในวันที่ 14 – 15 มกราคม 2542 มีการเปิดตัวสมัชชาป่าชุมชนภาคเหนือขึ้นที่บ้านทุ่งยาว อ.ทุ่งหัวช้าง จ.ลำพูน
4. ผลักดันงานที่ศาลากลางเชียงใหม่ เพื่อยกเลิกมติ 30 มิถุนายน 2542 (รัฐมนตรีชวน หลีกภัย) ถึง 20 มิถุนายน 2542 มติในวันที่ 11 พฤษภาคม 2542 ให้ขึ้นทะเบียนผู้มีที่ทำกินในป่า
5. ต่อมาได้มีการรวบรวมรายชื่อ 50,000 รายชื่อ เพื่อขอเสนอกฎหมาย พ.ร.บ. ป่าชุมชน (ฉบับประชาชน) ในวันที่ 14 สิงหาคม 2543 บ้านห้วยทราย ต.แม่ทา กิ่งอ.แม่ฮอน จ. เชียงใหม่
6. วันที่ 11 – 13 มกราคม 2543 มีการจัดงานสมัชชาป่าชุมชนภาคเหนือครั้งที่ 2 ขึ้นที่บ้านกุ่มเฒ่า อ.เถิน จ.ลำปาง

7. วันที่ 28 – 29 กุมภาพันธ์ 2543 มีการยื่นเสนอ พ.ร.บ. ป่าชุมชน (ประชาชน) ที่รัฐสภา รวมรายชื่อที่เสนอ 52,398 รายชื่อ ให้ประธานรัฐสภารับเรื่อง (นายวัน มูหมัด นอ มัททา)

8. ต่อมาประธานรัฐสภาคนเดิมลาออก มีการแต่งตั้งประธานรัฐสภาขึ้นใหม่คือนายพิชัย รัตตระกูล และอนุญาตให้ชาวบ้านเข้าไปเสนอหลักการและเหตุผลได้ คือ กำนันอนันต์ ดวงแก้วเรือน ผลออกมาในวันนั้น คือทางรัฐสภารับหลักการ และให้ตั้งกรรมมาธิการร่วมพิจารณา 27 คน ส่วนของชาวบ้านและนักวิชาการ 13 เสียง

9. กรรมมาธิการพิจารณาร่าง พ.ร.บ.ป่าชุมชน นำเสนอต่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เห็นชอบด้วยเสียงมติ 341 เสียง ไม่ออกเสียง 2 เสียง

10. จัดตั้งกรรมมาธิการพิจารณาส่วนของสมาชิกวุฒิสภามีส่วนชาวบ้านเข้าร่วม 1 คน คือกำนันอนันต์ ดวงแก้วเรือน และนำเสนอต่อวุฒิสมาชิก มติเสียงเห็นชอบ 58 เสียง ไม่เห็นชอบ 107 เสียง

ชาวบ้านร่วมกับกลุ่มสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือจัดเวทีเรียกร้องประเด็นปัญหา 8 กรณี ปัญหาที่ ศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งชาวบ้านได้เข้าร่วมเสนอการแก้ไขปัญหายุ่ง 5 อย่างคือ ปัญหาที่ดินทำกิน, ปัญหา พรบ.น้ำ, ปัญหาป่าชุมชน, ปัญหาหนี้สิน, ปัญหาราคาพืชผล ซึ่งมีมติวันที่ 9 เมษายน 2545 ให้มีการตั้งกรรมการชุดศึกษา ปัญหาที่ดินชาวบ้านมีการจัดตั้งคณะกรรมการระดับหมู่บ้านและระดับตำบล มีการเก็บข้อมูลเรื่องที่ดินของชาวบ้านที่ไม่มีเอกสารสิทธิ

จากประสบการณ์ที่ผ่านมา นำไปสู่บทเรียนราคาแพงที่คนในชุมชนตำบลแม่ทาได้รับ จึงเกิดการเรียนรู้หาสาเหตุของการสูญเสียทรัพยากรดิน น้ำ ป่าในครั้งนั้น นำไปสู่การพัฒนาแก้ไขให้เกิดความยั่งยืนมากที่สุด ดังนั้นได้มีบุคคลกลุ่มหนึ่งที่ได้เล็งเห็นถึงปัญหาในส่วนนี้ จึงได้มีการจัดตั้งกลุ่มคณะกรรมการรักษาป่าขึ้น เพื่อทำหน้าที่อนุรักษ์, ใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีคุณค่า มีส่วนร่วมในการรักษาดูแลทรัพยากร ซึ่งคณะกรรมการป่ากลุ่มนี้ก็มาจากชาวบ้านตำบลแม่ทาจำนวน 7 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 15 คนซึ่งเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการกลุ่มองค์กรชาวบ้าน ซึ่งอำนาจการตัดสินใจสูงสุดอยู่ที่กลุ่มองค์กรชาวบ้าน มีการจัดตั้งกฎระเบียบการรักษาป่าของตำบล ที่บังคับใช้กับคนในชุมชนแม่ทาทุกหลังคาเรือน

กิจกรรมและบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการป่าในการดูแลจัดการทรัพยากรของชุมชน

1. ออกกฎระเบียบ
2. ประสานงานอย่างใกล้ชิดกับกรรมการหมู่บ้านและหน่วยงานอื่นๆ
3. รณรงค์ปลูกจิตสำนึกของคนในชุมชน

4. กันแนวเขตป่า(ที่ทำกิน, ป่าใช้สอย, อนุรักษ์)
5. ทำแนวป้องกันไฟ
6. พิจารณาเรื่องการตัดไม้ ที่ทำกินในเขตป่าของคนในชุมชน
7. ประชุมในหมู่บ้านทุกวันที่ 25 ของทุกเดือน (พิจารณาเรื่องการตัดไม้ แจงให้ผู้ใหญ่บ้าน ทราบ ปรึกษาหารือ การกันไฟ และเรื่องอื่นๆ)

รูปการจัดการป่าและการใช้ประโยชน์ (รัฐ, เอกชน, ชุมชน)

1. รูปแบบ/วิธีการจัดการป่า

แม้ว่าป่าชุมชนลุ่มน้ำแม่ทาตอนบนจะเป็นผืนป่าที่ต่อเนื่องกัน แต่ชาวบ้านแต่ละหมู่บ้านได้มีการจำแนกเขตความรับผิดชอบในการดูแลป่าของตนเอง โดยเน้นให้หมู่บ้านต่างๆ ดูแลผืนป่าที่อยู่ติดกับชุมชนของตนเองเป็นหลัก โดยรวมแล้วกฎระเบียบในการดูแลรักษาป่าของแต่ละชุมชนนั้นจะคล้ายๆ กัน อย่างไรก็ตาม ยังคงมีรายละเอียดที่แตกต่างกันไป ทั้งนี้ เนื่องจากกฎระเบียบของชุมชนนั้นเป็นกฎเกณฑ์ที่มีความยืดหยุ่นและสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสม ดังเช่นกฎระเบียบในการจัดการไฟป่า ซึ่งชุมชนโดยส่วนใหญ่เน้นการป้องกันไม่ให้เกิดไฟป่า เพื่อเร่งการฟื้นฟูป่า สร้างโอกาสให้ลูกไม้เล็กๆ ได้เจริญเติบโต แต่บางชุมชนก็ใช้วิธีการชิงเผาเศษใบไม้แห้งและวัชพืชต่างๆ เพราะเห็นว่าหากปล่อยให้เชื้อเพลิงสะสมมากเกินไป เมื่อเกิดไฟป่าโดยปราศจากการควบคุมจะมีอันตรายอย่างมาก การจัดการป่าที่แตกต่างกันเช่นนี้ ส่งผลทำให้แต่ละผืนป่ามีผลผลิตจากป่าที่แตกต่างกันไปด้วย เช่น ป่าที่เน้นการชิงเผาจะมีเห็ดถอบมากกว่าผืนป่าที่ไม่ได้ปล่อยให้เกิดไฟ ส่วนป่าที่มีการทำแนวกันไฟจะมีเห็ดไข่มุก (เห็ดหล่ม, เห็ดไข่มุก ฯลฯ) มาก เป็นต้น

ด้วยเงื่อนไขของวิธีการจัดการป่าดังที่กล่าวไปข้างต้น และด้วยลักษณะตามธรรมชาติของระบบนิเวศเอง ทั้งสภาพดิน สภาพพืชพรรณต่างๆ และความชุ่มชื้น ทำให้ผืนป่าแต่ละแห่งมีทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพในป่าที่แตกต่างกันไป ซึ่งทำให้ชาวบ้านแต่ละหมู่บ้านมีโอกาสที่จะเก็บผลผลิตจากป่าเหล่านั้นแตกต่างกันไปด้วย เช่น บ้านห้วยทรายมีหน่อไม้และเห็ดไข่มุก เช่น เห็ดไข่มุก เห็ดหล่ม เห็ดแดง มากกว่าหมู่บ้านอื่นๆ เนื่องจากป่ามีลักษณะเป็นป่าเต็งรัง เนื่องจากเคยถูกสัมปทานทำไม้หลายครั้ง ขณะที่ป่าบ้านท่าข้าม และค้อกลางจะมีความหนาแน่นมากกว่า แต่มีของป่าที่ชาวบ้านสามารถบริโภคได้น้อย เป็นต้น

ตามปกติแต่ละหมู่บ้านมีกฎระเบียบห้ามไม่ให้คนจากหมู่บ้านอื่นมาเก็บของป่าในเขตป่าชุมชนของตนเองเพื่อนำไปขาย จะอนุญาตเพียงการเก็บไปบริโภคเท่านั้น ทั้งนี้ หากมีผู้ฝ่าฝืน ผู้พบเห็นจะไปแจ้งต่อผู้นำในหมู่บ้านของผู้ที่ละเมิดเพื่อให้เตือนลูกบ้านของตน นอกจากนี้เงื่อนไขเหล่านี้แล้ว อาชีพหลักของชาวบ้าน และความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะตัวก็เป็นเงื่อนไขที่ทำให้แต่ละคนมีโอกาสเข้าป่าได้มากน้อยต่างกัันดังที่กล่าวไปแล้วในข้างต้น ดังนั้น สมมติฐานของคนทั่วไปที่ว่า

หากประชากรในชุมชนเพิ่มขึ้นจะส่งผลให้ผืนป่าถูกทำลายมากขึ้น จึงเป็นสมมติฐานที่ผิดพลาดสำหรับกรณีนี้ เพราะนอกจากการเก็บหาผลผลิตจากป่าจะไม่ได้ส่งผลต่อการทำลายสภาพป่าและระบบนิเวศแล้ว ปริมาณการผลิตจากป่าที่ชาวบ้านเก็บหา ยังไม่ได้ขึ้นอยู่กับจำนวนประชากรของชุมชนแต่เพียงอย่างเดียว

นอกจากนั้น ชาวบ้านยังมีกฎเกณฑ์และจารีตปฏิบัติในการกระจายโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรจากป่าอย่างเท่าเทียม แต่ก็ขึ้นอยู่กับว่าแต่ละคนจะใช้โอกาสนั้นหรือไม่ โดยส่วนใหญ่พบว่าผู้ที่มีโอกาสในการยังชีพหรือแสวงหารายได้ทางอื่นก็จะเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีฐานะยากจนกว่าได้เข้าไปเก็บหาผลผลิตจากป่าแล้วนำมาขายให้ตนอีกต่อหนึ่ง ขณะเดียวกัน ในบรรดาผู้ที่เก็บหาของป่าเอง ชาวบ้านจะมีวิธีการป้องกันไม่ให้เกิดความขัดแย้งในการแย่งชิงผลผลิตจากป่า ดังเช่น ผู้ที่อยากเก็บเห็ดได้มากกว่าคนอื่นก็ต้องตื่นแต่เช้ามีดและเข้าป่าก่อนใคร ในกรณีการหาผึ้ง ผู้ที่พบก่อนจะทำเครื่องหมายไว้ที่ต้นไม้ที่พบรังผึ้ง ผู้ที่ไปพบทีหลังก็จะเคารพในสิทธิของผู้อื่นและไม่ไปขโมยรังผึ้งนั้นมา เป็นต้น หรือหากเกิดกรณีพิพาทกันขึ้น ในชุมชนก็จะมีวิธีการคลี่คลายปัญหา ซึ่งอาจจะโดยการพูดคุยตกลงกันระหว่างคู่กรณี การอาศัยคณะกรรมการชุมชนมาช่วยไกล่เกลี่ย หรือการอ้างอิงกฎหมายบ้านเมืองเพื่อใช้ในการยุติข้อพิพาทกรณีที่ไม่สามารถแก้ไขกันได้ด้วยวิธีการอื่นๆ

2. การใช้ประโยชน์จากป่า

ชุมชนตำบลแม่ทาส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและพึ่งพิงป่าสูง เนื่องจากพื้นที่ราบที่ทำเกษตรกรรมมีน้อย โดยพบว่าชาวบ้านมีการพึ่งพิงใช้ประโยชน์จากป่าทั้งการเก็บหาของป่ามาเพื่อบริโภคในครัวเรือนและขายเป็นรายได้เสริม ของป่าที่สำคัญได้แก่ หน่อไม้ซึ่งมี 6 ชนิด ได้แก่ ใผ่ไร่ ใผ่ซาง ใผ่บง ใผ่รวก ใผ่หก และใผ่ข้าวหลาม โดยการใช้ประโยชน์จากป่ามีดังนี้

2.1 การใช้ประโยชน์จากหน่อไม้

ชุมชนแม่ทามีการพึ่งพิงใช้ประโยชน์จากใผ่ทุกชนิดตั้งแต่หน่อ โดยใช้จะนิยมได้แก่ ใผ่ไร่ ใผ่รวก ใผ่บง (บงซ่าง กับบงกลาย) ใผ่ซาง ที่นิยมมากที่สุดคือ หน่อไร่ โดยในอดีตจะมีการเก็บหาเพื่อการบริโภค โดยจะมีการประกอบอาหารได้หลากหลาย ทั้งแกง ยำ ต้ม เผาและดองขুবแล้วแกง นอกจากนี้ชาวบ้านยังถนอมไว้ได้หลากหลายรูปแบบ ดองทำหน่อไม้ส้ม ต่อมาจะมีการมีการเก็บหาหน่อไม้เพื่อขาย โดยมีจุดรับซื้อภายในชุมชนแล้วจะส่งต่อผลผลิตไปยังตลาดหนองดอก จังหวัดลำพูน ตลาดเมืองใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ และส่งที่โรงงานแปรรูปอาหารยูเอฟซี ที่เชียงใหม่ นอกจากนี้ใช้หน่อแล้วยังมีการใช้ประโยชน์จากลำใผ่ซางจะใช้ทำไม้ฝาก ฝา ทำกระท่อม จักสานทำแข่ง ใผ่บงใช้จักตอก ไร่ทำค้ำถั่ว ใช้ทำฝายเหมือง

ตาราง 4.4 สรุปผลผลิตและมูลค่าหน่อไม้ในฤดูกาลเก็บหาปี พ.ศ. 2547-2548

ฤดูกาลเก็บหา	จำนวนครัวเรือนเก็บหา	จำนวนผู้รับซื้อ (ราย)	ปริมาณบริโภค (ก.ก.)	ปริมาณขาย (ก.ก.)	รวม (ก.ก.)	มูลค่าทางเศรษฐกิจ
(1ส.ค-30 ก.ย.) 2547	575 (หมู่ 2,3,4)	14 ราย	13,351	153,028	166,379	831,895
(16 ก.ค.- 16 ก.ย.2548)	416 (หมู่ 2,3,4)	12 ราย	12,475	213,919	226,392	1,131,960
รวม	991	26 ราย	25,826	366,947	392,771	1,963,855
เฉลี่ย			12,913	290,433	196,385	981,927

จากการศึกษาพบว่าในช่วงฤดูการเก็บหา 2 เดือน มีปริมาณการเก็บหาหน่อไม้จากป่าชุมชนตำบลแม่ทามมีปริมาณ 160 -220 ต้นต่อปี เฉลี่ยวันละ 2.6-3.6 ต้นต่อวัน โดยพบว่าในช่วงที่มีผลผลิตมากที่สุดคือในช่วงกลางเดือนสิงหาคมถึงกลางเดือนกันยายน จากปริมาณทั้งหมดมีปริมาณเก็บเพื่อบริโภค 12-13 ต้น คิดเป็นร้อยละ 10 ของปริมาณที่เก็บได้ทั้งหมดที่เหลือจะขายเป็นรายได้ของชาวบ้าน 400-500 ครอบครัว มูลค่ารวมกว่าปีละ 1 ล้านบาทในระยะ 2 เดือน บางครอบครัวนั้นสามารถเก็บหาและขายเป็นรายได้เฉลี่ยวันละ 500 บาทต่อวัน รวมคิดเป็นรายได้กว่า 20,000 บาทต่อ 1 ฤดูการเก็บหาซึ่งช่วยบรรเทาภาระทางเศรษฐกิจของครอบครัวได้เป็นอย่างดี เช่น การศึกษาของบุตรหลาน ชำระหนี้สินบางส่วนของคนครัว หรือนำไปลงทุนทางการเกษตร ดังนั้นทรัพยากรหน่อไม้ก็เป็นทรัพยากรที่มีบทบาทต่อความเป็นอยู่ และสร้างรายได้แก่ชาวบ้านได้เป็นอย่างดีโดยเฉพาะชาวบ้านที่มีที่ดินทำกินน้อย

2.2 การใช้ประโยชน์จากเห็ด

เห็ดป่าชนิดต่างๆ เป็นอาหารจากป่าที่มีความสำคัญอย่างมากต่อปากท้องและเศรษฐกิจท้องถิ่นของชุมชนตำบลแม่ทาม ในผืนป่าแม่ทามมีเห็ดหลากหลายชนิดทั้งชนิดที่กินได้ เช่น เห็ดไข่ห่าน เห็ดหล่ม เห็ดโคน เห็ดถอบ ฯลฯ รวมทั้งเห็ดที่กินไม่ได้เพราะเป็นพิษ หรือชนิดที่ชาวบ้านไม่นิยมนำมากินเพราะไม่อร่อย เช่น เห็ดน้ำผึ้ง เห็ดขมิ้น เห็ดหิ่งห้อย เห็ดโคนดิน เห็ดเห็ดทอง ฯลฯ

โดยส่วนใหญ่เห็ดป่าจะเกิดขึ้นในฤดูฝน ระหว่างเดือนมิถุนายน-กันยายน ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวจะมีชาวบ้านจากแต่ละหมู่บ้านเข้าป่าเพื่อเก็บเห็ดขายเป็นการสร้างรายได้เสริมจากการเพาะปลูกซึ่งเป็นอาชีพหลัก เมื่อเปรียบเทียบสัดส่วนครัวเรือนของแต่ละหมู่บ้านแล้ว พบว่าผู้ที่เก็บหาเห็ดป่าโดยส่วนใหญ่จะเก็บหาเพื่อบริโภคในครัวเรือน ซึ่งจะช่วยแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายด้าน

อาหารไปได้มาก ดังกรณีของนายแก้ว แก้วโจง (กรณีศึกษา) ซึ่งเก็บหาเห็ดป่าเพื่อบริโภคในครัวเรือนคิดเป็นมูลค่าเฉลี่ย 7,200 บาทต่อปี

ทั้งตำบลแม่ทามีผู้ที่เก็บหาเห็ดป่าขายเป็นอาชีพร้อยละ 14 ของจำนวนผู้เก็บหาเห็ดป่าทั้งหมด ตัวอย่างจากกรณีนายเจริญ ปัญญาสม (กรณีศึกษา) ซึ่งเก็บหาเห็ดป่าขาย พบว่ามีรายได้จากการขายเห็ดเฉลี่ยถึงปีละ 10,000 บาท ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 10 ของรายได้ทั้งหมดในครัวเรือนซึ่งหากประเมินโดยรวมทั้งตำบลมีผู้เก็บเห็ดขายเป็นอาชีพประมาณ 182 ครัวเรือน คิดเป็นเงินมูลค่าเกือบ 200,000 บาท สำหรับชาวบ้านส่วนใหญ่ที่ไม่มีความชำนาญในการเก็บหาเห็ดมาบริโภค หรือไม่มีเวลาเข้าป่าก็จะรอคอยซื้อเห็ดจากเพื่อนบ้านเพื่อนำมาประกอบอาหารที่บ้านบริโภคในครัวเรือนด้วยเช่นกัน

ในชุมชนตำบลแม่ทามีกฎระเบียบหรือข้อห้ามในการเก็บหาเห็ดป่า เพราะชาวบ้านเห็นว่าเป็นการใช้ประโยชน์ผลผลิตจากป่าโดยไม่ได้ส่งผลกระทบต่อสภาพป่า มีเพียงกฎเกณฑ์ที่ห้ามการตัดไม้ในป่าอนุรักษ์ ส่วนการจะนำไม้จากป่าใช้สอยมาใช้ก็ต้องขออนุญาตคณะกรรมการตามกฎระเบียบด้วย ชาวบ้านสามารถเข้าไปเก็บหาเห็ดป่าไม่ว่าจะเป็นในเขตป่าชุมชนใช้สอย หรือป่าชุมชนอนุรักษ์ก็ตามแต่เห็ดมักจะมียากในเขตป่าใช้สอยซึ่งมีลักษณะเป็นป่าโปร่งกว่า ส่วนในเขตป่าอนุรักษ์พบในบริเวณป่าที่ไม่ลึกมาก หรือบริเวณสันคอย ส่วนป่าทึบที่มีความชุ่มชื้นสูงนอกจากจะไม่ค่อยพบเห็ดที่ชาวบ้านนิยมบริโภคแล้ว ยังอยู่ไกลจากหมู่บ้าน เดินทางไปไม่สะดวก

2.3 การใช้ประโยชน์จากผักในป่า

ชาวบ้านในกลุ่มน้ำแม่ทาตอนบนเก็บหาของป่าเพื่อบริโภคในครัวเรือนถึง 577 ครัวเรือน หรือคิดเป็นร้อยละ 50 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด ซึ่งพบว่าช่วยประหยัดค่าอาหารคิดเป็นมูลค่าวันละ 15-20 บาท หรือเฉลี่ยปีละ 5,000-7,500 บาท ขณะที่ผู้เก็บหาของป่าขายเป็นอาชีพจำนวน 140 ครัวเรือน หรือคิดเป็นร้อยละ 8 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด ส่วนครัวเรือนอื่นๆ อีกร้อยละ 13 หรือ 218 ครัวเรือนจะคอยซื้อผักป่าจากเพื่อนบ้านที่เข้าไปป่าไปเก็บหาผักเหล่านั้นเพื่อนำมาประกอบอาหาร กรณีบ้านป่าจั่ว ไม่มีการเก็บหาผักป่าขาย เพราะมีปริมาณผักป่าน้อย ไม่เพียงพอที่จะเก็บหาขาย ได้แต่เก็บบริโภคในครัวเรือนเท่านั้น

พืชผักป่ามีทั้งประเภทไม้ล้มลุก ที่เกิดขึ้นตามฤดูกาล และเป็นดอกของไม้ยืนต้นที่ออกดอกตามฤดูกาลเช่นกัน พืชผักแต่ละชนิดพบในสภาพป่าที่มีลักษณะเฉพาะ ชาวบ้านจึงต้องมีความรู้ความเชี่ยวชาญในการเก็บหาพอสมควร แต่โดยส่วนใหญ่บริเวณที่เก็บหาผักป้ามักจะเป็นบริเวณประจำที่เคยพบผักป่าชนิดนั้นมาก่อน กระนั้นก็ตาม ชาวบ้านก็ต้องมีความรู้ในส่วนใดของพืชพันธุ์ชนิดนั้นๆ ที่สามารถนำมารับประทานได้ โดยส่วนใหญ่เมื่อชาวบ้านเข้าป่าในแต่ละครั้งก็มีได้

มุ่งที่จะเก็บหาผักป่าเพียงอย่างเดียว แต่ยังคงเก็บผลผลิตจากป่าชนิดอื่นๆ ไปพร้อมๆ กัน เช่น เห็ด หน่อไม้ พืชอาหารหมู ยาสมุนไพร ฯลฯ

2.4 ยารักษาโรค

ในปัจจุบันผู้มีความเชี่ยวชาญด้านสมุนไพรในชุมชนตำบลแม่ทานั้นหลงเหลืออยู่น้อยเต็มที เนื่องจากชาวบ้านหันไปพึ่งพายาและการแพทย์แผนใหม่อย่างมาก ผู้ที่เก็บหาของสมุนไพรในปัจจุบันโดยส่วนใหญ่เป็นการเก็บหามาใช้เองมากกว่าจะเน้นการเก็บขายเป็นอาชีพ โดยมีจำนวนผู้เก็บหาอยู่ 20 ครัวเรือน หรือคิดเป็นร้อยละ 2 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด ขณะที่ผู้เก็บขายเป็นอาชีพเพียง 26 ครัวเรือน หรือคิดเป็นร้อยละ 2 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด อย่างไรก็ตามยังพบว่ามิชานบ้านเป็นจำนวนมากถึง 106 ครัวเรือน หรือร้อยละ 10.6 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมดที่ยังนิยมหาซื้อสมุนไพรมาใช้ในการรักษาโรค แต่ด้วยส่วนใหญ่ก็มักเป็นสมุนไพรที่รักษาโรคง่ายๆ หรือใช้บริโภคเพื่อบำรุงร่างกาย โดยส่วนใหญ่ทั้งผู้บริโภคและผู้เก็บหาสมุนไพรมักเป็นผู้สูงอายุซึ่งเจ็บป่วยอยู่เสมอ และพบว่าเมื่อไปรับประทานยาแผนปัจจุบันแล้วรักษาไม่หายขาดและยังมีค่ารักษาแพง จึงหันมาใช้สมุนไพรรักษาโรค โดยส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะการนำมาต้ม น้ำดื่ม สำหรับผู้ที่ไม่มีความรู้เรื่องสมุนไพรก็จะไปซื้อยามาจากหมอเมืองในชุมชน ซึ่งจะจัดให้เป็นชุดตามอาการของโรค แล้วนำมาต้มดื่มเอง ราคาสมุนไพรเหล่านี้มักจะไม่แพง ผู้ที่ดื่มยาต้มเป็นประจำมีค่ายาเฉลี่ยปีละไม่ถึง 500 บาท

กล่าวโดยสรุปพบว่าชุมชนตำบลแม่ทานีมีการพึ่งพิงป่าที่สูง มีการพึ่งพิงน้ำประปา ระบบเหมืองฝายทุกครอบครัว และกว่าร้อยละ 90 พึ่งพิงใช้ประโยชน์ไม้ใช้สอย เก็บหาหน่อไม้ และการเลี้ยงวัวในป่าซึ่งสามารถลดรายจ่ายและสร้างรายได้เสริม สร้างความมั่นคงในระบบเศรษฐกิจระดับครอบครัว และชุมชนเป็นอย่างดี ดังนั้นควรมีการสนับสนุนชุมชนให้จัดการใช้ประโยชน์จากป่าเพื่อตอบสนองความจำเป็นและยกระดับความเป็นอยู่ของชุมชนโดยให้สามารถเข้าถึงจัดการใช้อย่างมีแบบแผน และสร้างกระบวนการติดตามสถานภาพทรัพยากรป่าไม้ร่วมกันเป็นระยะเพื่อความยั่งยืนของทรัพยากรป่าไม้ต่อไป

ชุมชนตำบลแม่ทานีเป็นชุมชนหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเริ่มตั้งแต่ฉบับที่ 1 เป็นต้นมาเช่นเดียวกับหลายๆ ชุมชน โดยมุ่งหวังให้ประเทศไทยเป็นประเทศอุตสาหกรรม การมุ่งเน้นการผลิตเพื่อขายเป็นหลัก โดยเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 ที่ธนาคารเกษตรและสหกรณ์การเกษตรเข้ามาส่งเสริมการปลูกพืชเชิงเดี่ยวต่างๆ ทั้ง ยาสูบ, ถั่วลิสง, ข้าวโพดฝักอ่อน ตามลำดับ ทำให้ชุมชนประสบปัญหาต่างๆ ดังนี้

1. ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ

1.1 ต้นทุนการผลิตพืชเชิงเดี่ยวมีแนวโน้มสูงขึ้นเรื่อยๆ ทั้งราคาสินค้าพันธุ์พืช, ราคา

ปุ๋ยเคมี, ต้นทุนกระบวนการผลิตต่างๆ เช่นค่าไถพรวนดิน, ค่าน้ำมัน ประกอบกับราคาการรับซื้อผลผลิตที่ยังคงไม่มีการเคลื่อนไหวในทางที่ดีขึ้น

1.2 ขาดตลาดรองรับพืชที่มีการทดลองหามาใช้ทดแทนพืชเชิงเดี่ยวที่มีอยู่ เช่น การปลูกถั่วแขก, การปลูกพริก, มะเขือเทศ, จิง เป็นต้น ซึ่งเมื่อไม่มีตลาดรองรับชาวบ้านก็ไม่กล้าที่จะทดลองลงทุนเพราะกลัวขาดทุน

1.3 ปัญหาหนี้สินที่เกิดจากรายได้น้อย แต่มีรายจ่ายสูง ด้วยค่าครองชีพที่นับวันจะมากขึ้น ค่านิยมในการบริโภค ส่วนหนึ่งได้รับจากสื่อโฆษณาต่างๆ, การศึกษาของบุตร เมื่อมีรายจ่ายมากกว่ารายได้ สิ่งที่มาคือ การกู้ยืมเงินจากองค์กรการเงินต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนตลอดถึงนายทุน ซึ่งมีอัตราการคิดดอกเบี้ยที่แตกต่างกันไป ล้วนแล้วแต่สร้างภาระหนี้สินเรื้อรังให้กับคนในชุมชน

2. ปัญหาทางด้านสังคมและวัฒนธรรม

2.1 การซื้อสิทธิ์ ขายเสียงของคนในชุมชนยังคงมีอยู่

2.2 ปัญหาการทะเลาะวิวาทของกลุ่มเยาวชน ซึ่งส่วนหนึ่งมาจากการออกไปเรียนหนังสือจากภายนอกชุมชน เกิดการมั่วสุมยาเสพติด นำไปสู่การทะเลาะวิวาทกัน หรือแม้กระทั่งการมีความรู้สึกว่าอยู่คนละหมู่บ้านกัน การคบเพื่อนก็จะเป็นบ้านเดียวกัน เมื่อมีเทศกาลงานบุญต่างๆ จึงเกิดการทะเลาะวิวาทขึ้น

2.3 การรับค่านิยมการบริโภค การแต่งตัว จากภายนอกเข้ามาในชุมชนมากขึ้นทำให้วัฒนธรรมชุมชนหลายๆ อย่างเริ่มลดน้อยลง

2.4 สังคมที่เคยเป็นสังคมพี่น้อง มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ลดน้อยลง การทำงานมุ่งหาเงินมากขึ้น

3. ปัญหาทางด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

3.1 ยังมีการลักลอบเผาป่า เพื่อล่าสัตว์อยู่บ้าง ทำให้ต้นไม้เล็กๆ ที่ไม่ทนไฟ ตายก่อนโต

3.2 แหล่งต้นน้ำมีการกักเก็บน้ำยังน้อย ด้วยลักษณะภูมิประเทศของตำบลแม่ทา เป็นที่ภูเขา ทำให้น้ำที่ไหลลงมาจากภูเขาเป็นน้ำหลาก ในช่วงฤดูแล้งเมื่อไม่มีการกักเก็บน้ำ อาจจะอยู่ในรูปเหมืองฝาย น้ำก็ไม่พอใช้ในการอุปโภค/บริโภค หรือแม้แต่ใช้เพื่อการเกษตร

3.3 ยังมีคนฝ่าฝืนกฎระเบียบการรักษาป่าของตำบลอยู่บ้าง ในเรื่องการลักลอบตัดไม้ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นไม้ที่อยู่ติดกับป่าหัวไร่ปลายนาวบ้านแต่เป็นไม้ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ

3.4 ปัญหาขยะมูลฝอยที่นับวันจะเริ่มมีปริมาณมากขึ้น เพราะความมั่งคั่งของชาวบ้านและการใช้ถุงพลาสติกซึ่งเป็นขยะที่ย่อยสลายยาก สร้างปัญหาขยะเน่าเหม็น

3.5 ปัญหาหมอกภาวะทางอากาศเป็นพิษ เกิดจากการเลี้ยงสัตว์ ชุมชนแม่ทามีการเลี้ยงฟาร์ม

หมู,ฟาร์มวัวอยู่หลายราย ซึ่งบางรายก็มีการจัดการที่ดีก็ไม่สร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมแต่บางรายมีการจัดการระบบฟาร์มไม่ดีก็จะส่งกลิ่นเหม็น รบกวนชาวบ้าน ทั้งปัญหาการนำเสียของมูลสัตว์สร้างแหล่งเพาะพันธุ์เชื้อโรค ต่างๆ

4. ปัญหาด้านการศึกษา, ศาสนา, วัฒนธรรม, ประเพณี

4.1 พระภิกษุสงฆ์ที่ต้องการเข้ามาศึกษาพระธรรมอย่างแท้จริงมีน้อยลง ซึ่งส่วนใหญ่จะบวชเณร เพื่อบวชเรียน เมื่อจบการศึกษา ก็จะลาสิกขา ทำให้ภิกษุสงฆ์เริ่มมีจำนวนลดน้อยลง

4.2 การศึกษาไม่ขยายโอกาสถึง มัธยมศึกษาตอนปลาย ทำให้เด็กที่เรียนจบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนต้องออกไปเรียนนอกชุมชน เกิดปัญหาอื่นๆ ที่ตามมา ทั้งการรับวัฒนธรรมจากภายนอก ภาระค่าใช้จ่ายในการศึกษา ประกอบกับบุคลากรในโรงเรียนยังมีไม่เพียงพอต่อจำนวนนักเรียนที่ทำการสอน

4.3 ไม่มีผู้สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นควรได้รับการรวบรวมและสืบทอดจากลูกหลาน แต่ปัจจุบันการรับเอาวัฒนธรรมจากภายนอกชุมชนเข้ามามากเกินไป ทำให้คนรุ่นใหม่ไม่ค่อยสนใจศึกษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน หรือไม่ก็มีจำนวนน้อย

5. ปัญหาด้านการสาธารณสุข

5.1 การบริการด้านสาธารณสุขไม่ทั่วถึง ด้วยประชากรที่เข้ารับบริการด้านสาธารณสุขเทียบกับจำนวนเจ้าหน้าที่ที่ให้บริการที่ยังมีจำนวนน้อย

5.2 ชาวบ้านมุ่งเข้าหาสถานอนามัยเมื่อตนเองเจ็บป่วย โดยไม่ได้มองในเรื่องการป้องกันตนเองมิให้เกิดอาการเจ็บป่วย ซึ่งส่วนใหญ่อาการเจ็บป่วยมาจากการตรากตรำกับการทำงาน, การไม่สนใจดูแลสุขภาพของตนเอง

การสนับสนุนขององค์กรภายนอก

1. ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกสนับสนุนด้านเทคนิค วิชาการด้านการจัดการป่ารวมถึงงบประมาณ อาทิ กิจกรรมการตีแปลงประเมินสภาพป่า

2. สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนสนับสนุนงบประมาณดำเนินกิจกรรมสำรวจที่ดินในเขตป่า, การยกระดับที่ดินให้เป็นโฉนดชุมชน

3. มูลนิธิพัฒนาที่ยั่งยืน (ภาคเหนือ) สนับสนุนข้อมูลด้านวิชาการและความรู้เทคนิคการใช้เครื่องมือต่างๆ (จีพีเอส, การดูแผนที่)

4. UNDP สนับสนุนด้านงบประมาณที่เน้นการสร้างโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการป่า

5. มูลนิธิไฮริกเบิลล์สนับสนุนงบประมาณที่เน้นการเปิดโอกาสให้หญิง-ชายเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

6. หน่วยจัดการต้นน้ำแม่ทาเป็นองค์กรประสานความร่วมมือระหว่างภาครัฐ-เอกชน-ชุมชนในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการป่า

7. สำนักอนุรักษ์ที่ 16 สนับสนุนด้านความรู้ การสร้างจิตสำนึกให้ชุมชนมีการจัดการป่า

8 กรีนเนท สนับสนุนด้านการส่งเสริมอาชีพ การปลูกข้าวโพดฝักอ่อนอินทรีย์

ลักษณะทางประชากรของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาด้านความรู้ต่อกระบวนการจัดตั้งพื้นที่เตรียมประกาศอุทยานแห่งชาติ ด้านความต้องการมีส่วนร่วม และการมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ประกาศอุทยานอุทยานแห่งชาติ

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ศึกษาในครั้งนี้ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยในพื้นที่เตรียมประกาศจำนวน 168 คน เจ้าหน้าที่องค์กรส่วนท้องถิ่น 10 คน นักท่องเที่ยว 34 คนและผู้ประกอบการ 1คน รวมทั้งหมด 213 คน แบ่งเป็นเพศชายร้อยละ 77.93 และเพศหญิงร้อยละ 22.07 โดยมีอายุ 4-50 ปี มากที่สุด ร้อยละ 43.19โดยส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาอยู่ในชั้นประถมศึกษา ร้อยละ 73.70 กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร ร้อยละ 66.19 รองลงมา คือ ประกอบอาชีพรับจ้าง ร้อยละ 17.84 ในด้านรายได้ต่อปีอยู่ระหว่างมากกว่า 30,001 บาทมากที่สุด ร้อยละ 32.86 รองลงมา คือ 5,000 – 10,000 บาท และส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่เตรียมประกาศ 5-10 ปี ร้อยละ 84.50 (ตาราง 4.5)

ตาราง 4.5 ลักษณะทางประชากรของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา

ลักษณะทางประชากร	จำนวน	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	166	77.93
หญิง	47	22.07
อายุ		
ต่ำกว่า 20 ปี	3	1.4
20 – 30 ปี	6	2.8
30 – 40 ปี	29	13.61
40 – 50 ปี	92	43.19
50 ปีขึ้นไป	83	38.97

ตาราง 4.5 (ต่อ)

ลักษณะทางประชากร	จำนวน	ร้อยละ
ระดับการศึกษา		
ประถมศึกษา	157	73.70
มัธยมศึกษาตอนต้น/ปวช.	29	13.61
มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวส.	19	8.92
ปริญญาตรี	8	3.77
อาชีพ		
เกษตรกรรวม	141	66.19
ค้าขาย	18	8.45
รับจ้าง	38	17.84
พนักงานเอกชน	3	1.40
รับราชการ	10	4.69
อื่น ๆ	3	1.40
รายได้		
ไม่เกิน 5,000 บาท	32	15.02
5,000 – 10,000 บาท	58	27.23
10,001 – 20,000 บาท	34	15.96
20,001 – 30,000 บาท	19	8.92
มากกว่า 30,001 บาท	70	32.86
ระยะเวลาที่อยู่อาศัย		
ไม่ถึง 1 ปี	33	15.5
5 – 10 ปี	180	84.50

4.2 ระดับความรู้ความเข้าใจต่อกระบวนการจัดตั้งเขตพื้นที่เตรียมประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติ

4.2.1 ระดับความรู้ความเข้าใจต่อกระบวนการจัดตั้งพื้นที่อุทยานแห่งชาติ

4.2.1.1 ความรู้ความเข้าใจต่อกระบวนการจัดตั้งพื้นที่อุทยานของประชาชนในพื้นที่เตรียมประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติ

ประชาชนที่อาศัยในพื้นที่เตรียมประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติมีความรู้ต่อกระบวนการจัดตั้งพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ด้านแนวทางการปฏิบัติในเรื่องที่รัฐต้องจัดทำแผนบริหารจัดการพื้นที่ที่จะประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติ โดยให้จัดทำแผนการอนุรักษ์ การฟื้นฟู การให้บริการ และอัตรากำลังประกอบด้วย โดยกลุ่มตัวอย่างตอบถูกถึง ร้อยละ 98.8 และค่านำงานของเจ้าหน้าที่รัฐ คือ ความรู้เกี่ยวกับก่อนประกาศเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติ เจ้าหน้าที่รัฐต้องสำรวจข้อมูลรายละเอียดพื้นที่ที่มีความเหมาะสมที่จะประกาศกำหนดให้เป็นอุทยานแห่งชาติ โดยแต่งตั้งคณะกรรมการ มีผู้ตอบถูก ร้อยละ 98.8 ส่วนข้อที่ตอบถูกน้อยที่สุด คือ ความรู้ด้านแนวทางปฏิบัติเรื่องในการประกาศเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืชเป็นผู้พิจารณาและนำเสนอคณะรัฐมนตรี ตอบถูกร้อยละ 24.4 (ดังตาราง 4.6 ในภาคผนวก)

สรุประดับความรู้ความเข้าใจต่อกระบวนการจัดตั้งพื้นที่อุทยานประชาชนที่อาศัยในพื้นที่เตรียมประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติ พบว่าประชาชนมีความรู้ความเข้าใจต่อกระบวนการจัดตั้งพื้นที่อุทยานแห่งชาติในระดับดี ร้อยละ 75.6 รองลงมา คือ มีความรู้ความเข้าใจในระดับปานกลาง ร้อยละ 24.4 และไม่มีผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในการจัดตั้งพื้นที่อุทยานแห่งชาติในระดับต่ำ (ดังตาราง 4.7 ในภาคผนวก)

4.2.1.2 ความรู้ความเข้าใจของเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อกระบวนการจัดตั้งพื้นที่อุทยานแห่งชาติ

เจ้าหน้าที่องค์กรส่วนท้องถิ่นมีความรู้ด้านกฎระเบียบในข้อการประกาศพื้นที่จัดตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติกรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืชเสนอร่างพระราชกฤษฎีกากำหนดพื้นที่ดังกล่าวเป็นอุทยานแห่งชาติพร้อมบันทึกหลักการและเหตุผลคำชี้แจงรายละเอียด และแผนที่แนบท้ายร่างพระราชกฤษฎีกาให้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพิจารณานำเสนอคณะรัฐมนตรี มากที่สุด โดยตอบถูกทั้งหมด และในด้านแนวทางการปฏิบัติ ข้อที่ว่าในการประกาศเขตพื้นที่เตรียมประกาศหากมีการศึกษาวิจัยพบว่ามีปัญหาราษฎร รัฐก็ยังสามารถดำเนินการต่อไปได้โดยทำการแก้ปัญหาในภายหลังก็มีผู้ตอบถูกทั้งหมดเช่นกัน ส่วนข้อที่ตอบถูกน้อยที่สุด คือ ด้านแนวทางปฏิบัติ ข้อที่ว่า ในการประกาศเขตพื้นที่อุทยานกรมอุทยานแห่งชาติ เป็นผู้พิจารณาและนำเสนอคณะรัฐมนตรี มีผู้ตอบถูก ร้อยละ 30 (ตาราง 4.8 ในภาคผนวก)

สรุประดับความรู้ความเข้าใจของเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อกระบวนการจัดตั้งพื้นที่อุทยานแห่งชาติพบว่า เจ้าหน้าที่องค์กรส่วนท้องถิ่น อบต.ตำบลแม่ทาส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจต่อกระบวนการจัดตั้งพื้นที่อุทยานในระดับดี ร้อยละ 70.0 และระดับปานกลาง ร้อยละ 30.0 โดยไม่มีผู้ที่มีความรู้ในระดับน้อย (ตาราง 4.9 ในภาคผนวก)

4.2.1.3 ระดับความรู้ความเข้าใจของนักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการต่อกระบวนการจัดตั้งพื้นที่อุทยานแห่งชาติ

นักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการมีความรู้ความเข้าใจด้านการทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐ ในข้อที่ว่าก่อนประกาศเขตพื้นที่อุทยาน เจ้าหน้าที่รัฐต้องสำรวจข้อมูลรายละเอียดพื้นที่ที่มีความเหมาะสมที่จะประกาศกำหนดให้เป็นอุทยานแห่งชาติโดยแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นชุดหนึ่งประกอบด้วยเจ้าหน้าที่จากฝ่ายต่างๆ พิจารณาความเหมาะสม โดยตอบทุกทั้งหมด และรองลงมาคือด้านกฎระเบียบ ในข้อ รัฐต้องจัดทำแผนบริหารการจัดการพื้นที่ที่จะประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติ โดยให้จัดทำแผนการอนุรักษ์การฟื้นฟู การให้บริการ การจัดการชุมชน การศึกษาวิจัยและอัตราค่าสิ่งประกอบด้วย และคณะรัฐมนตรีพิจารณาอนุมัติในหลักการส่งเรื่องให้สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาตรวจสอบพิจารณาความถูกต้อง และในด้านแนวทางการปฏิบัติในข้อ การจัดทำแผนที่แสดงจุดพิกัดทางภูมิศาสตร์ควรใช้ภาพถ่ายทางอากาศหรือแผนที่ที่แผนที่ ให้อยู่ในปัจจุบันอ้างอิงในกระบวนการประกาศพื้นที่อุทยานต้องมีการทำแผนที่ประกอบ โดยตอบทุกร้อยละ 97.1 โดยข้อที่ตอบถูกน้อยที่สุดอยู่ในด้านแนวทางการปฏิบัติ ในข้อ ที่กล่าวถึงในการประกาศเขตพื้นที่อุทยานกรมอุทยานแห่งชาติ เป็นผู้พิจารณาและนำเสนอคณะรัฐมนตรี มีผู้ตอบถูกเพียงร้อยละ 17.6 (ตาราง 4.10 ในภาคผนวก)

สรุประดับความรู้ความเข้าใจของนักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการต่อกระบวนการจัดตั้งพื้นที่อุทยานแห่งชาติพบว่า นักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการส่วนใหญ่มีความรู้ต่อกระบวนการจัดตั้งพื้นที่อุทยานในระดับดี ร้อยละ 74.5 และในระดับปานกลาง ร้อยละ 26.6 (ตาราง 4.11 ในภาคผนวก)

สรุปทั้ง 3 กลุ่มมีระดับความรู้ความเข้าใจต่อกระบวนการจัดตั้งพื้นที่อุทยานแห่งชาติพบว่าส่วนใหญ่มีความรู้ต่อกระบวนการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติในระดับดี รองลงมาอยู่ในระดับปานกลางโดยไม่มีผู้ที่มีความรู้ในระดับน้อย

4.2.2 ปัจจัยที่มีผลต่อความรู้ความเข้าใจต่อกระบวนการจัดตั้งพื้นที่อุทยาน

1. เพศ

ผลการวิเคราะห์โดยใช้สถิติ t-test พบว่าเพศเป็นปัจจัยที่มีผลต่อความรู้ความเข้าใจต่อกระบวนการจัดตั้งพื้นที่อุทยานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 (sig = 0.001) โดยเพศหญิงมีคะแนนความรู้ต่อกระบวนการจัดตั้งพื้นที่อุทยานมากกว่าเพศชาย (ดังตาราง 4.12 ในภาคผนวก)

2.อายุ

ผลการวิเคราะห์โดยใช้สถิติ F-Test พบว่า นั่น คือ อายุไม่ได้เป็นปัจจัยที่มีผลต่อความรู้ความเข้าใจต่อกระบวนการจัดตั้งพื้นที่อุทยานอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 (ดังตาราง 4.13 ในภาคผนวก)

3.บทบาททางสังคม

ผลการวิเคราะห์โดยใช้สถิติ F-Test พบว่า บทบาททางสังคมเป็นปัจจัยที่มีผลต่อความรู้ความเข้าใจต่อกระบวนการจัดตั้งพื้นที่อุทยานอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 (Sig=0.049) โดยพบว่า ประชาชนผู้อาศัยบริเวณพื้นที่เตรียมประกาศมีความรู้ความเข้าใจต่อกระบวนการมากที่สุด รองลงมา คือ นักท่องเที่ยว และสมาชิกองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น มีความรู้ที่น้อยที่สุด (ดังตาราง 4.14 ในภาคผนวก)

4.ระดับการศึกษา

ผลการวิเคราะห์โดยใช้สถิติ F-Test พบว่า นั่น ระดับการศึกษาเป็นปัจจัยที่มีผลต่อความรู้ความเข้าใจต่อกระบวนการจัดตั้งพื้นที่อุทยานอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 (Sig=0.017) โดยพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่การศึกษาในระดับประถมศึกษา มีความรู้มีความรู้ความเข้าใจต่อกระบวนการมากที่สุด และใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษาในระดับปริญญาตรี รองลงมา คือ ระดับมัธยมปลาย และกลุ่มตัวอย่างที่มีการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มีความรู้ที่น้อยที่สุด (ดังตาราง 4.15 ในภาคผนวก)

5.การประกอบอาชีพ

ผลการวิเคราะห์โดยใช้สถิติ F-Test พบว่า การประกอบอาชีพไม่ได้เป็นปัจจัยที่มีผลต่อความรู้ความเข้าใจต่อกระบวนการจัดตั้งพื้นที่อุทยานอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 (ดังตาราง 4.16 ในภาคผนวก)

6.รายได้

ผลการวิเคราะห์โดยใช้สถิติ F-Test พบว่า รายได้เป็นปัจจัยที่มีผลต่อความรู้ความเข้าใจต่อกระบวนการจัดตั้งพื้นที่อุทยานอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 (Sig=0.017) โดยพบว่ากลุ่มตัวอย่างที่รายได้ 5,000 – 10,000 บาท มีความรู้มีความรู้ความเข้าใจต่อกระบวนการมากที่สุด รองลงมา คือ รายได้ไม่เกิน 5,000 บาท และกลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้ 20,001 – 30,000 บาท มีความรู้ที่น้อยที่สุด (ดังตาราง 4.17 ในภาคผนวก)

7. ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในพื้นที่เตรียมประกาศ

ผลการวิเคราะห์โดยใช้สถิติ F-Test พบว่า ระยะเวลาที่อยู่อาศัยไม่ได้เป็นปัจจัยที่มีผลต่อความรู้ความเข้าใจต่อกระบวนการจัดตั้งพื้นที่อุทยานแห่งชาติอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 (ดังตาราง 4.18 ในภาคผนวก)

สรุปปัจจัยที่มีผลปัจจัยที่มีผลต่อความรู้ความเข้าใจต่อกระบวนการจัดตั้งพื้นที่อุทยานแห่งชาติโดยปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการจัดตั้ง คือ เพศ บทบาททางสังคม ระดับการศึกษาและรายได้ ส่วนปัจจัยที่ไม่มีผลต่อความรู้ความเข้าใจกระบวนการจัดตั้งพื้นที่อุทยานแห่งชาติ คือ อายุ การประกอบอาชีพและระยะเวลาที่อยู่อาศัย

4.3 การมีส่วนร่วมต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

4.3.1 ระดับการมีส่วนร่วมต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

4.3.1.1 ระดับการมีส่วนร่วมต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของประชาชนที่อาศัยในพื้นที่เตรียมประกาศอุทยานแห่งชาติ

ประชาชนที่อาศัยในพื้นที่เตรียมประกาศอุทยานแห่งชาติมีส่วนร่วมต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในภาพรวมค่อนข้างต่ำ ($\bar{x} = 1.11, SD = 0.709$) โดยเฉพาะด้านด้านการบริหารผลประโยชน์ในเขตพื้นที่เตรียมประกาศอุทยานแห่งชาติที่ประชาชนมีส่วนร่วมต่ำ ($\bar{x} = 0.65, SD = 0.545$) โดยในการส่วนในการจัดการพื้นที่ค้าขายในอุทยานแห่งชาติประชาชนมีส่วนร่วมต่ำสุด ส่วนด้านที่มีส่วนร่วมมากที่สุดคือ ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในเขตพื้นที่เตรียมประกาศอุทยานแห่งชาติ ในการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติตามความเชื่อดั้งเดิม เช่น การเลี้ยงผีขุนน้ำ การเลี้ยงผีเจ้าป่าเจ้าเขา ซึ่งเป็นประชาชนมีส่วนร่วมในระดับค่อนข้างสูง ($\bar{x} = 2.80, SD = 1.045$) (ตาราง 4.19 ในภาคผนวก)

4.3.1.2 การมีส่วนร่วมต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของเจ้าหน้าที่องค์กรส่วนท้องถิ่น อบต. ตำบลแม่ทา

เจ้าหน้าที่องค์กรส่วนท้องถิ่น อบต. ตำบลแม่ทามีส่วนร่วมต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 0.842, SD = 2.50$) โดยมีส่วนร่วมในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในเขตพื้นที่เตรียมประกาศอุทยานแห่งชาติมากที่สุด และมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติตามความเชื่อดั้งเดิม เช่น การเลี้ยงผีขุนน้ำ การเลี้ยงผีเจ้าป่าเจ้าเขา มากที่สุด ($\bar{x} = 3.20, SD = 0.919$) รองลงมา คือ มีโอกาสใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างกระบวนการฟื้นฟูธรรมชาติ ส่วนด้านที่มีส่วนร่วมน้อยที่สุด คือ ด้านการบริหารผลประโยชน์ในเขตพื้นที่เตรียมประกาศอุทยานแห่งชาติ

โดยเฉพาะในมีส่วนในการจัดการพื้นที่ค้าขายในอุทยานแห่งชาติ มีส่วนร่วมในระดับต่ำ ($\bar{x}=0.12, SD=0.327$) (ตาราง 4.20 ในภาคผนวก)

4.3.1.3 การมีส่วนร่วมต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของนักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการ

นักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการมีส่วนร่วมต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในระดับค่อนข้างต่ำ ($\bar{x}=1.19, SD=0.713$) โดยมีส่วนร่วมด้านการบริหารผลประโยชน์ในเขตพื้นที่เตรียมประกาศอุทยานแห่งชาติระดับต่ำ ($\bar{x}=0.76, SD=0.459$) โดยเฉพาะในมีส่วนในการจัดการพื้นที่ค้าขายในอุทยานแห่งชาติ ส่วนด้านที่มีส่วนร่วมมากที่สุด ($\bar{x}=2.12, SD=1.225$) คือ ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในเขตพื้นที่เตรียมประกาศอุทยานแห่งชาติ ในการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติตามความเชื่อดั้งเดิม เช่น การเลี้ยงผีขุนน้ำ การเลี้ยงผีเจ้าป่าเจ้าเขา (ตาราง 4.21 ในภาคผนวก)

สรุประดับการมีส่วนร่วมต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของประชาชนที่อาศัยในพื้นที่เตรียมประกาศอุทยานแห่งชาตินักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการร้านค้าอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำสำหรับองค์การบริหารส่วนตำบลมีระดับการมีส่วนร่วมต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนด้านที่มีส่วนร่วมมากที่สุดของประชาชนที่อาศัยในพื้นที่เตรียมประกาศอุทยานแห่งชาติคือด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในเขตพื้นที่เตรียมประกาศอุทยานแห่งชาติสำหรับองค์การบริหารส่วนตำบลมีระดับการมีส่วนร่วมต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่เตรียมประกาศอุทยานแห่งชาติมากที่สุดโดยมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติตามความเชื่อดั้งเดิมเช่นการเลี้ยงผีขุนน้ำ เจ้าป่าเจ้าเขา ในส่วนของนักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการร้านค้ามีส่วนร่วมมากที่สุดคือการจัดการทรัพยากรธรรมชาติตามความเชื่อดั้งเดิม

4.3.2 ความต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

4.3.2.1 ความต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของประชาชนที่อาศัยในพื้นที่เตรียมประกาศอุทยานแห่งชาติ

ประชาชนที่อาศัยในพื้นที่เตรียมประกาศอุทยานฯ มีความต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในเขตพื้นที่เตรียมประกาศอุทยานแห่งชาติมากที่สุด ($\bar{x}=3.69, SD=0.536$) โดยประชาชนเห็นด้วยอย่างยิ่งที่จะให้มีการการมีส่วนร่วมในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในเขตพื้นที่เตรียมประกาศอุทยานแห่งชาติ โดยเฉพาะในข้อ ที่ต้องการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติตามความเชื่อดั้งเดิม เช่น การเลี้ยงผีขุนน้ำ การเลี้ยงผีเจ้าป่าเจ้าเขา รองลงมาคือ ต้องการใช้ความรู้ของชุมชนใน

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ส่วนในด้านที่มีความต้องการน้อยที่สุด ($\bar{x}=2.80, SD=0.634$) คือ ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ในข้อ ท่านต้องการมีส่วนร่วมในการริเริ่มรณรงค์ด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ (ตาราง 4.22 ในภาคผนวก)

4.3.2.2 ความต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของเจ้าหน้าที่องค์กรส่วนท้องถิ่น อบต. แม่ทา

เจ้าหน้าที่องค์กรส่วนท้องถิ่น อบต. แม่ทามีความต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในเขตพื้นที่เตรียมประกาศอุทยานแห่งชาติมากที่สุด ($\bar{x}=3.77, SD=0.338$) โดยเฉพาะในข้อที่ต้องการให้ชุมชนมีโอกาสใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างกระบวนการฟื้นฟูธรรมชาติ และต้องการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติตามความเชื่อดั้งเดิม เช่น การเลี้ยงผีขุนน้ำ การเลี้ยงผีเจ้าป่าเจ้าเขา ส่วนข้อที่มีความต้องการน้อยที่สุดคือ ($\bar{x}=2.80, SD=1.135$) ด้านการบริหารผลประโยชน์ในเขตพื้นที่เตรียมประกาศอุทยานแห่งชาติ ในการมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ค้าขายในอุทยาน (ตาราง 4.23 ในภาคผนวก)

4.3.2.3 ความต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่เตรียมประกาศอุทยานของนักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการ

นักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการมีความต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่เตรียมประกาศอุทยาน ในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในเขตพื้นที่เตรียมประกาศอุทยานแห่งชาติสูงสุด โดยข้อที่ต้องการมีส่วนร่วมมากที่สุด ($\bar{x}=3.49, SD=0.468$) คือ ต้องการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติตามความเชื่อดั้งเดิม เช่น การเลี้ยงผีขุนน้ำ การเลี้ยงผีเจ้าป่าเจ้าเขา รองลงมา คือ ต้องการให้ชุมชนของท่าน ส่วนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติตามประเพณีท้องถิ่นในพื้นที่เตรียมประกาศอุทยานแห่งชาติเช่น ประเพณีลอยกระทง ส่วนด้านที่ต้องการมีส่วนร่วมน้อยที่สุด ($\bar{x}=2.95, SD=0.539$) คือ ด้านการบริหารผลประโยชน์ในเขตพื้นที่เตรียมประกาศอุทยานแห่งชาติ ในการต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ค้าขายในอุทยาน (ตาราง 4.24 ในภาคผนวก)

สรุปความต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของประชาชนที่อาศัยในพื้นที่เตรียมประกาศอุทยานแห่งชาติ เจ้าหน้าที่องค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นมีความต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในเขตพื้นที่เตรียมประกาศอุทยานแห่งชาติมากที่สุด ในส่วนของนักท่องเที่ยวมีความต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่เตรียมประกาศอุทยานแห่งชาติด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมากที่สุด

4.4 การเปิดโอกาสของภาครัฐต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

กลุ่มตัวอย่างที่เป็นเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในเขตพื้นที่เตรียมประกาศอุทยานแห่งชาติมากที่สุด ($\bar{x}=2.92$, $SD=0.705$) การเปิดโอกาสอยู่ในระดับค่อนข้างสูง ($\bar{x}=2.86$, $SD=0.736$) รองลงมา คือ ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติ และ ด้านการบริหารผลประโยชน์ในพื้นที่เตรียมประกาศอุทยานแห่งชาติ โดยข้อที่เจ้าหน้าที่รัฐเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมมากที่สุด คือ เปิดโอกาสให้ประชาชนจัดการทรัพยากรธรรมชาติตามการประยุกต์ประเพณีทางพุทธศาสนาในพื้นที่เตรียมประกาศอุทยานแห่งชาติ เช่น การบวชต้นไม้ การสืบทอดแม่น้ำ รองลงมา คือ เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสงวนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่วนข้อที่เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมน้อยที่สุด คือ เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนในการจัดการพื้นที่ค้าขายในอุทยาน ซึ่งอยู่ในส่วนของการบริหารผลประโยชน์ (ดังตาราง 4.25 ในภาคผนวก)

4.5 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติและเชิงนโยบายแก่รัฐที่ให้โอกาสประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการเขตพื้นที่เตรียมประกาศอุทยานแห่งชาติ

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในชุมชนแบบไม่เป็นทางการ พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ค่อนข้างมีความเข้าใจในกระบวนการจัดตั้งพื้นที่อุทยาน แต่ชาวบ้านยังตอบไม่ได้ชัดเจนว่าการจัดตั้งพื้นที่อุทยานนั้น มีประโยชน์ต่อชุมชนมากน้อยเพียงใด โดยชาวบ้านทราบแต่เพียงว่าการจัดตั้งพื้นที่อุทยานนั้นเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้คงอยู่กับชุมชน ซึ่งการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ธรรมชาตินั้นชาวบ้านก็ได้มีส่วนร่วมจากการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับป่าไม้บ้าง แต่ส่วนใหญ่ชาวบ้านก็จะมีประเพณีในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติตามวัฒนธรรมของชุมชนอยู่แล้ว ซึ่งข้อเสนอแนะที่ชาวบ้านอยากให้รัฐเข้ามาดูแล คือ

1. ควรจัดกิจกรรมการให้ความรู้กับชาวบ้านเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
2. บอกถึงสิทธิประโยชน์หรือผลประโยชน์ที่ชาวบ้านจะได้รับจากการจัดตั้งพื้นที่อุทยานแห่งชาติ
3. ให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมรับรู้ถึงผลดีหรือผลเสียที่เกิดจากการจัดตั้งเขตพื้นที่อุทยาน

ในด้านของผู้ประกอบการร้านค้า ซึ่งมีอยู่ 1 ร้าน ได้กล่าวถึงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในพื้นที่เตรียมประกาศอุทยานว่า “อยากให้มีการรณรงค์ โดยเฉพาะในกลุ่มของนักท่องเที่ยวที่ยังขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติ ซึ่งมีนักท่องเที่ยวบางกลุ่มได้นำอาหารมารับประทานแล้วทิ้งในพื้นที่ ซึ่งทางภาครัฐควรจัดการประชาสัมพันธ์และมีการระเบียบในการเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่มากกว่านี้ ซึ่งในส่วนของผู้ประกอบการได้กล่าวว่า ในการบริหารผลประโยชน์พื้นที่ค้าขายนั้น ยัง

ไม่จำเป็นเพราะยังไม่มีผู้ค้าขายหลายเจ้า ดังนั้น การจัดการพื้นที่ที่ค้าขายนั้นก็ให้ทางอุทยาน
ดำเนินการ เพราะส่วนใหญ่ชาวบ้านก็ไม่ค่อยมีผู้สนใจมาค้าขายในพื้นที่อยู่แล้ว ส่วนใหญ่มักจะหา
ของป่าไปขายในเมืองมากกว่า”

ส่วนสมาชิก อบต. ตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออนนั้น ส่วนใหญ่มีความต้องการที่จะมีส่วนร่วม
ในการจัดกิจกรรมต่างๆ ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเพื่อเป็นการสนับสนุนการท่องเที่ยว และสร้าง
รายได้ให้กับประชาชนในพื้นที่ เนื่องจากอุทยานยังไม่มีนักท่องเที่ยวมากนัก หากได้มีการดำเนินการ
จัดกิจกรรมโดยอาศัยขนบธรรมเนียมที่เคยทำกันมาแต่ดั้งเดิม และสร้างความน่าสนใจ และ
ประชาสัมพันธ์ให้ทั่วถึง เพื่อที่จะได้เชิญชวนนักท่องเที่ยวจากถิ่นอื่นมาเที่ยวบ้าง เพราะส่วนใหญ่
นักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวในปัจจุบันเป็นคนในพื้นที่ และอยากให้มีการจัดกิจกรรมอนุรักษ์ร่วมกัน
ระหว่างทางอุทยานและชุมชน เพื่อให้เกิดการทำงานร่วมกันและความเข้าใจวัตถุประสงค์และการ
ดำเนินงานของอุทยานมากขึ้น และอยากให้ภาครัฐลงมาช่วยเหลือในด้านการประชาสัมพันธ์ในด้
การท่องเที่ยวมากขึ้น